

Wielewaal

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

NOVEMBER 1994 JAARGANG 60

AFGIFTEKANTOOR ANTWERPEN X

Wielewaal

VLAAMS TIJDSCHRIFT VOOR
NATUURSTUDIE - NOVEMBER 1994

INHOUD

- L.A.P.: het leden-actie-plan van de
Wielewaal - *Luc Meul* 181
- Klein spul - *R. Willockx*..... 182
- Wielewaalreis naar Bulgarije van 16 t.e.m.
27 mei 1994 - *H. Franckx* 186
- De Das - *R. Desmet* 192
- Van Aalscholver tot Zeis..... 194
- Een verhaal: landschap Honegem, Solegem,
Sint-Apollonia - *Jan Van den Berghe* 197
- Verenigingsberichten 201
- Voor u gesprokkeld 205
- Activiteitenkalender 209
- Goed om te weten..... 213

Foto omslag: Groenknolorchis. (Foto: R. Willockx)

Administratie: De Wielewaal vzw
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
Tel. 014/41 22 52 ('s maandags gesloten)
Fax 014/43 96 51

Hoofdredacteur G. Luyts

Lidmaatschap en abonnementen
België: 600 F - Nederland en Luxemburg: 900 F
KNNV-leden: 800 F - Andere landen: 1.000 F
Giro: 000-0319785-73.

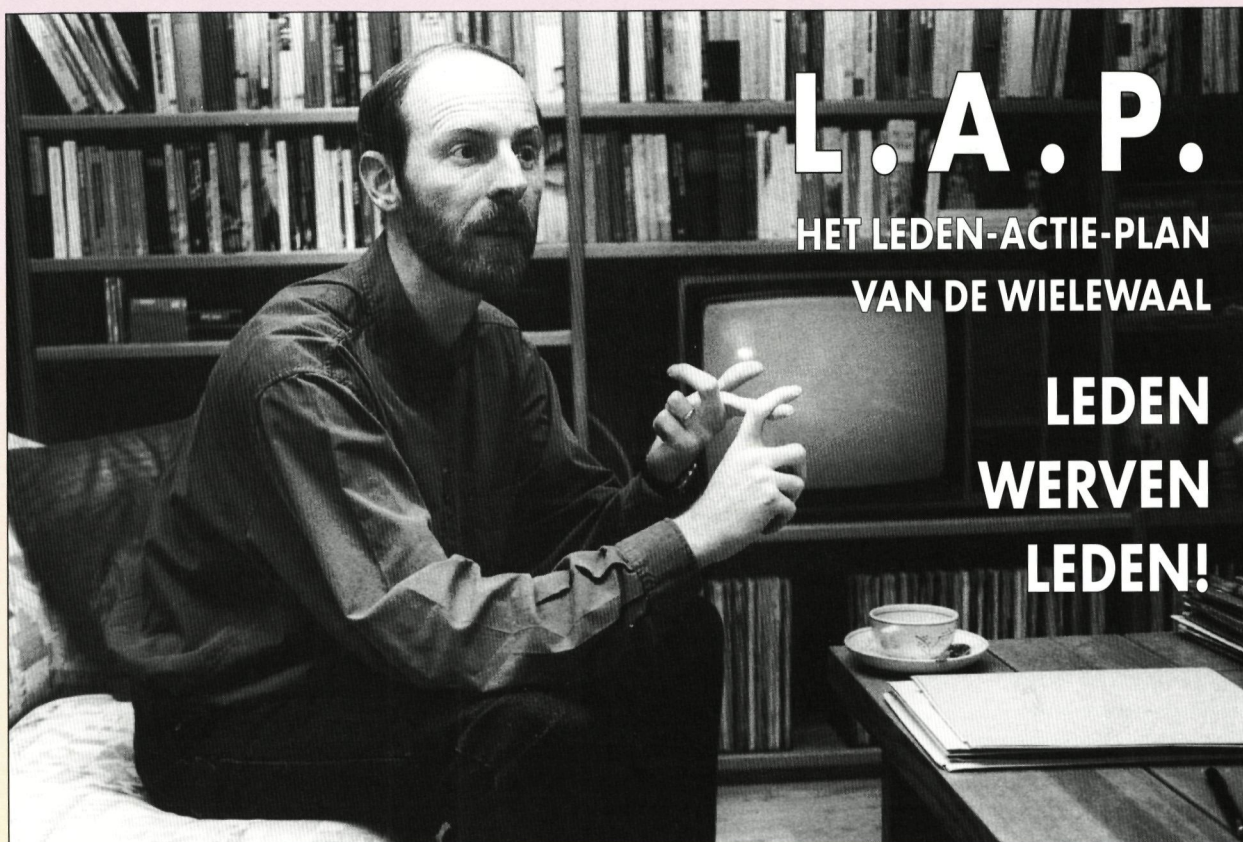
Ieder lid van De Wielewaal ontvangt het tweemaandelijks tijdschrift WIELEWAAL en het trimestrieel tijdschrift ORIOLUS.
Wielewaal-leden kunnen "Natura" ontvangen tegen een gereduceerd tarief van fl. 27,50 per jaar.

Verantwoordelijke uitgever: G. Luyts, Turnhout

Gedrukt op chloorvrij papier

Realisatie:
ODYSE b.v.b.a., Turnhout
Tel. 014/41 66 39 - Fax 014/43 62 05

De Wielewaal kende de voorbije jaren een spectaculaire ledengroei. Voor deze groei is hard gewerkt door vele bestuursleden en conservators in onze 53 afdelingen. In enkele jaren tijd is een ruim publiek in Vlaanderen een stuk gevoeliger geworden voor de thema's natuur en milieu. En dat vertaalt zich in een ledengroei. Een grote duw voorwaarts komt echter van de grote inspanningen die onze vereniging de voorbije jaren leverde voor de aankoop van natuurgebieden. Het publiek waardeert de inspanningen die vrijwilligers leveren voor de aankoop en het beheer van natuurterreinen.

We hebben best redenen om tevreden te zijn over onze ledengroei. Maar 8.300 leden zijn niet echt spectaculair. Met deze beperkte achterban maakt men bijvoorbeeld niet veel indruk bij beleidsmakers. Met dit ledenaantal heeft men niet echt grote financiële slagkracht. Het jaarlijks aankopen van 100 hectaren natuurgebied is hierdoor niet vanzelfsprekend.

De Wielewaal heeft daarom meer leden nodig om zijn taak te vervullen. En elk lid kan ons daarbij helpen door een nieuw lid aan te brengen. Want meer

leden betekenen meer slagkracht en meer financiële mogelijkheden. Meer leden laten onze stem zwaarder klinken bij beleidsmakers, maken het mogelijk om meer natuur te verwerven, maken het mogelijk om...

Doet u daarom mee aan ons Leden-Actie-Plan en zend ons de kaart midden in dit nummer terug met uw nieuwe leden! Wie een extra inspanning doet, wordt hiervoor beloond.

Wie 5 nieuwe leden aanbrengt, krijgt zijn eigen lidmaatschap GRATIS!

Wie 3 nieuwe leden aanbrengt, ontvangt gratis een pakket met 4 mooie wenskaarten in kleur door J. De Crem.

Maar laat mij tot slot duidelijk zijn: de groei om de groei interesseert ons niet. Wat De Wielewaal wel naar meer leden laat streven, is de stem die de natuur krijgt in de steden en dorpen van Vlaanderen. Een steeds groeiende groep van mensen die met kennis van zaken over de natuur kan praten en zich inzet voor het behoud ervan.

Luc Meul, voorzitter

GEEN SUCCES ZONDER U!

KLEIN SPUL

R. WILLOCKX

Orchideeën groeien op sterk uiteenlopende plaatsen zoals trilvenen, hooilanden, duinpannen, vlak bij de zee, in bossen, of zelfs zoals de Breedbladige wespenorchis tot in uw stadstuin. Met geuren, kleuren en bloemvormen die op vrouwtjes van insecten gelijken trachten ophyryssen de mannetjesinsecten te lokken voor hun bestuiving. Hun geheimzinnig samenleven met bodemschimmels maken dat orchideeën in veel opzichten merkwaardige planten zijn.

In wat volgt, gaat het over enkele onopvallende soorten, minder dan 20 centimeter hoog, soms onooglijke sprietjes verdoken tussen de andere planten. Voor de verspreiding in Vlaanderen werd beroep gedaan op de Atlas van de Nationale Plantentuin van België. Maar deze informatie is reeds meer dan 20 jaar oud. Sindsdien zijn de overlevingskansen voor veel soorten al maar moeilijker geworden. Groeiplaatsen zijn verdwenen of staan op het punt te verdwijnen. De oorzaken zijn steeds dezelfde: verdroging en overbemesting. Enkele soorten hebben een nieuwe naam gekregen maar zijn ook nog bekend onder de oude benaming. Beide zijn hier naast elkaar gebruikt, bv. de Veenmosorchis of Knolletjesorchis, die waarschijnlijk beter bekend is als *Malaxis*.

Groenknolorchis*, *Sturmia* of *Mosorchis* - *Liparis loeselii

Een kalkrijk moeras in Vlaams-Brabant. In het riet zingt een Grote karekiet. Een

Wouwaapje vliegt laag over het moeras. Rietzanger, Kleine karekiet en Rietgors zijn er algemene broedvogels. Tussen de rietkraag en een brede sloot is er een strook veen. De bodem is er week en drijft als het ware op het water. Meest opvallende planten zijn mossen, Waterdrieblad, Wateraardbei en Ronde zegge. Het is ook één van de weinige groeiplaatsen van de *Sturmia*, een onopvallend orchideetje. Dat was zo tenminste nog 25 jaar geleden. Grote karekiet en Wouwaapje zijn sindsdien verdwenen. Ook de Groenknolorchis is er nu voltooid verleden tijd.

Een kleine duinpanne dichtbij de zee. Er vliegen Zilvermeeuwen en Aalscholvers over. De hellingen rond de panne zijn begroeid met Vlier en Duindoorn. De laagte is zeer vochtig. Nu, eind juni, is er nog een grote plas met waterranonkels.

Aan de rand van de duinpanne staat een bord van Natuurmonumenten met als hoofdinformatie dat hier Moeraswespenorchis, Vleeskleurige orchis en *Sturmia*

groeien. Toch is het nog even zoeken naar dit laag groeiende orchideetje. Maar het staat er, wel bij tientallen. De hoogte van de bloemstengels is nogal uiteenlopend maar meestal zowat 10 centimeter. De bloemstengel heeft geelgroene bloempjes en staat tussen twee gekielde bladeren.

Langs de groeiplaats is er een wandelpad, speciaal om van al die orchideeënweelde beter te kunnen genieten.

Een mevrouw vraagt: „Heeft u de *Sturmia* al gevonden? Toch mooi van Natuurmonumenten. Bent u al lid?”

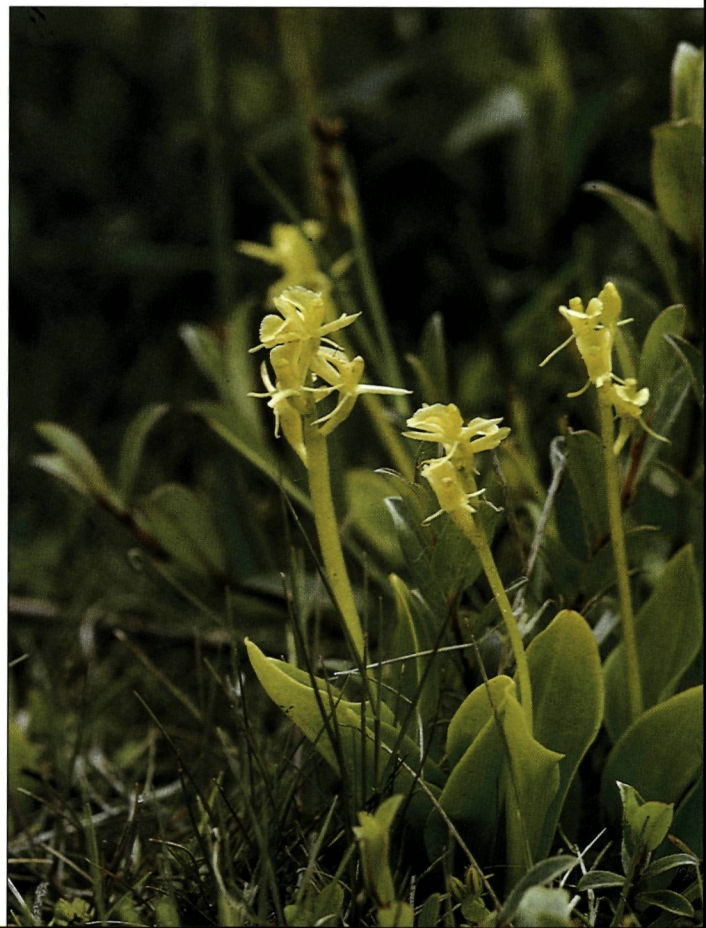
Meer dan 200 jaar geleden beschreef Doedoens de *Sturmia*. Hij zou nu wel lang en waarschijnlijk vruchteloos moeten zoeken, want van de 9 groeiplaatsen in Vlaande-

Foto links: Honingorchis.

Foto midden: Groenknolorchis (tussen Kruipwilg)

Foto rechts: Herfstschroeforchis.

Foto's: R. Willockx

ren anno 1972 zijn er een aantal geschiedenis geworden.

Honingorchis of *Herminium - Herminium monorchis*

Een indrukwekkend zeeduinengebied even over de Franse grens. Na de duinen met Levendbarende hagedissen en Duinviooltjes, is het nu ploeteren door het rulle zand van de zandverstuivingen tot aan een duinpanne. Een oase in de woestijn. De omringende zandwallen zijn begroeid met Helmgras en Duindoorn. De panne is ongeveer een halve hectare groot. Er huist een paartje Tapuit en ook een Rugstreeppad heeft het hier blijkbaar naar haar zin.

De begroeiing is laag en blijkt bij nader toezien een kleine schatkamer te zijn. Tussen grassen en uitlopers van de Duindoorns staat Fraai duizendguldenkruid, Parnassia, Rondbladvig wintergroen, Moeraswespenorchis en Winterbitterling. Waar de vegetatie iets hoger is maar toch nog ijl en lichtdoorlatend, staan enkele Honingorchissen. De 10 tot 15 centimeter lange bloemstengel heeft een bloemaar met tientallen gele bloempjes. Ze verspreiden een zwakke honinggeur. De twee bladeren aan de voet van de stengel zijn spits. Vermederding door zaad schijnt eerder uitzonderlijk te zijn. De Honingorchis tracht op haar groeiplaatsen eerder stand te houden door het uitzenden van uitlopers. Twee jaar later. De duinpanne is grotendeels overwoekerd door Duindoorns.

Maar op de nog open plekkjes zijn alle soorten nog aanwezig. Maar het laat zich aanzien dat zonder beheer, voornamelijk het verwijderen van de Duindoorns, de Honingorchis het moeilijk zal krijgen om te overleven. Of is ook hier de panne droger geworden? De voornaamste oorzaken voor de achteruitgang van de Honingorchis zijn de vernieling van groeiplaatsen door ongebreidelde woningbouw en verdroging door het wegpompen van grondwater waardoor de weinige groeiplaatsen van de Honingorchis uitdrogen. Is er nog wat overgebleven sinds 1972 van de 8 vindplaatsen langs de Vlaamse kust?

Herfstschroeforchis - *Spiranthes spiralis*

Van de weinige groeiplaatsen in Vlaanderen bestaat er sinds vele tientallen jaren geen een meer. Daarom terug naar de noorderburen. Terug naar de kust maar ditmaal achter de duinengordel. De groeiplaats is een glooiend binnenduin.

Nu, eind augustus, ziet de begroeiing er eerder bruin uit met hier en daar nog wat groene stroken. De vegetatie wordt zeer kort gehouden door begrazing met runderen, want hier en daar liggen enkele bewijsstukken. Het is even zoeken naar „spispi“ want zelfs in de lage begroeiing valt *Spiranthes spiralis* niet op.

Enkele tientallen herfstschroeforchissen blijken aan de voet van een lichte gloeiing te staan. Deze orchidee groeit graag op de

grens van vochtig en iets droger. De ongeveer 15 centimeter hoge stengel heeft een lange bloeiaar met een rij witte bloempjes. De aar is gedraaid, geschroefd. De bladros heeft ovale blaadjes van zowat 3 centimeter en ligt meestal tegen de bodem. In de omgeving groeien Knoopkruid, Stijve ogentroost en Kleine leeuwetand.

Het beheer van een andere groeiplaats van de Herfstschroeforchis in Nederlands Limburg bestaat uit het verderzetten van het eeuwenoude landgebruik. Maaien eind juli en begrazen met schapen vanaf 1 november. Zo wordt de begroeiing zeer kort gehouden. Dit beheer geeft een opmerkelijke toename van de Herfstschroeforchis. Maar het heeft wel even geduurd. Van zaadverspreiding tot bloeiende plant kan 10 tot 12 jaar duren!

De reden voor het verdwijnen van de Herfstschroeforchis uit onze streken ligt voor de hand. Voornamelijk de nieuwe landbouwmethoden met vooral het overdeven mestgebruik.

Wie is er zo gek om meer dan 10 jaar te wachten op het al of niet verschijnen van wat klein spul? En geen mesttoegift? Dat is het Land van Ooit. Mesten maar, jongens!

Veenmosorchis, Knolletjesorchis of *Malaxis - Hammarbya paludosa*

Enkele hectaren veenmossen, drijvend op het water. Aan de rand van het trilveen groeien Moerashertshooi, Wateraardbei

Foto boven links: Veenmosorchis (Malaxis) en Ronde zonnedauw aan de rand van een weidegebied. Foto boven rechts: Groeiplaats van de Veenmosorchis met Struikheide en Kraaiheide. De orchidee leeft in de riet- en mossenzone. Foto onder: Herfstschroeforchis. Beheer van de groeiplaats met vee.

Foto's: R. Willockx

en Klein blaasjeskruid. Op het veenmos zijn er ontelbare rozetten van Ronde zonnedauw, Kleine zonnedauw en de groene blaadjes van de Veenbes. Met een opvallende sprong vlucht een Heikikker. Wie over het drijvende plantendek wil gaan, neemt wel enig risico. Bij elke stap beweegt het oppervlak. Wie door het veenmos zakt, wordt een veenlijk. Een ultieme wijze van natuurbeleving!

Waar de Veenmosorchis leeft, zijn de mossen vertrapd. Ongewenst bezoek. Zo gaat dat hier in dit Limburgs natuurservaat. Elk jaar opnieuw.

Daarom terug naar Nederland. Een bijna vijfhonderd hectaren groot weidevogelreservaat in de Zaanstreek, eigendom van Natuurmonumenten.

Het is een mozaïek van eilandjes, sloten en brede watergangen. De graslanden worden begraaasd door Limousin-runderen. Er broeden honderden Grutto's en Kieviten. Maar ook Tureluurs en Kempennetjes zijn er met belangrijke aantallen broedvogel. In het riet roept de Roerdomp, Zwarte sterns jagen op insecten boven het water. De groeiplaats van de Veenmosorchis is een natte strook met veenmos, vrij veel riet en gelegen tussen een sloot en een weide.

Blijkbaar ploetert af en toe een onderneemende koe tot in deze weke bodem. Malaxis is een klein, onopvallend spulletje met grasgroene bloempjes dat graag op mossen groeit. Het is er beveiligd tegen uitdroging. Bovendien voorkomt het op het water drijvende mos dat Malaxis zou verdrinken. Vermeerdering van de Veenmosorchis gebeurt door zaadvorming maar ook door broedknoppen aan de bladrand.

De Veenmosorchis is afhankelijk van schimmels en is gevoelig voor verzuring van haar omgeving. Daarom is het bezoek van een avontuurlijke koe eerder gunstig. Door het opgeworpen slijk wordt de verzuring van de standplaats voorkomen.

Enkele eilandjes en sloten verder... een totaal andere groeiplaats van Malaxis. Het is een klein perceel met aan de waterkant een op water drijvende zone met Riet en veenmosses. Iets verder stijgt de bodem. Er groeit Kraaiheide, wat verder is er Struikheide, enkele varens en een berkenbosje. Haar naam getrouw, staat de Veenmosorchis in dit perceeltje, een pareltje van het reservaat, in de natste delen, tussen de mossen. Bij het fotograferen profiteren ontelbare muggen en al wat kan steken of bloedzuigen van het onverhoopte bezoek. Ooit groeide Malaxis in de „Liereman“ in een omgeving met veenmosses, Riet, Waternavel en Moerasviooltjes.

In Vlaanderen waren er 5 groeiplaatsen. 20 jaar geleden!

Dennenorchis - Goodyera repens

In de verte ligt een Waals dorpje. Vlakbij, een kleine verlaten steengroeve met allereerste rotsplanten. Er zijn opvallend veel vlinders en Muurhagedissen jagen er op kleine insecten. Aan de rand van de steengroeve is er een oud dennenbos. In het bos is het koel. De bodem is er vochtig en onefen. Er zijn wat grassen en veel bladmosses. De strooisellaag bestaat uit dennen-naalden en... er groeien honderden Dennenorchissen. De bladrozetten hebben opvallende nerven. De bloemstengel heeft

Foto boven links: Dennenorchis
Foto boven rechts: Koraalwortel.

Foto's: R. Willockx

den vroeg of laat gehakt. Dan verdwijnt de Dennenorchis.

Op deze groeiplaats neemt de verbraming van jaar tot jaar toe. Ook voor deze overwoekering moet de Dennenorchis wijken.

Koraalwortel - *Corallorhiza trifida*

Na enkele telefoontjes is het gelukt! Onder geleide van een boswachter mag de groeiplaats van de Koraalwortel in een Waals landgoed bezocht worden. Deze orchidee was in België niet meer gezien sinds vorige eeuw. In 1972 werd een kleine kolonie ge-

vonden in Wallonië. De groeiplaats ligt in een steengroeve en is omringd door hoge rotswallen. De bodem van de steengroeve is vlak en zwak hellend. Hierdoor is er een droog gedeelte met Struikheide en enkele naaldbomen. Er groeien prachtige exemplaren van de Grote wolfsklauw. Het andere deel van de groeve gaat van droog naar vochtig met berkenopslag tot nat met wilgenbosjes die in kniediep koud water groeien.

Er staan tientallen orchideetjes. Klein spul, dunne sprietjes, ongeveer 13 centimeter groot met enkele onopvallende naar omhoog hangende bloempjes. De Koraalwortel heeft weinig bladgroen en leeft als halfparasiet op een schimmel. Deze schimmel maakt voedingsstoffen voor de Koraalwortel. Te oordelen naar het aantal Koraalwortels heeft de schimmel het hier erg naar zijn zin want overal staan er orchideetjes. Onder de wilgen in het water groeien ze op mosbulten. Ook aan de rand van de bosjes en in open plekjes staan er Koraalwortels.

Er loopt een smal pad door de groeiplaats. „Van de herten”, zegt de boswachter, die veel belangstelling heeft voor de natuurwaarden en vraagt hoe al dat kostbaars kan behouden blijven.

Het antwoord staat in een brief van de eigenares. De toekomst van de Koraalwortel is erg bedreigd. Net zoals de Malaxis in het Limburgs trilveen is er ongewenst en destructief bezoek. Onbekenden dringen door tot de groeiplaats. De orchideetjes worden verzameld, worden verhandeld.

Dit is de vraag. Zal de Koraalwortel blijven of zal ze eindigen als dor vergeeld verzameloject? Hoe kan het toch dat mensen die zich natuurvrienden durven te noemen

stelselmatig soorten uitroeien? Wanneer zal er nu tegen deze triestige figuren eens hard worden opgetreden, met toepassing van de straffen voorzien door de wet?

Jaarlijks gaan R. Absillis, C. Casteels, J. Peeters en ondergetekende zich verwonden aan de orchideeënpracht. Onze dank gaat naar de heer J. van der Geld voor de Veenmosorchis.

Bovendien mochten wij gebruik maken van de gegevens van A. Jans, niet alleen medestichter van de Wielewaal regio Mechelen, maar vooral een eminent plantenkenner. Zonder zijn schat aan gegevens hadden wij nooit kunnen genieten van het „klein spul”.

R. Willockx, Sparrestraat 23, 2811 Hombeek

Literatuur

Natuurbehoud, november 1992.

Atlas van de Belgische en Luxemburgse Flora, Nationale Plantentuin van België.

Nederlandse oecologische flora.

Wilde orchideeën van Europa.

WIELEWAALREIS NAAR BULGARIJE VAN 16 T.E.M. 27 MEI 1994

Reisverslag door H. Franckx

Bulgarije, gelegen in het zuidoosten van de Balkan, is vooral bekend voor zijn uitstekende wijnen. Momenteel is het goed op weg om een van de voornaamste bestemmingen voor vogelkijkers te worden. Dank zij de ineenstorting van het communisme kunnen ornithologen van heel Europa nu een rijke avifauna ontdekken in een prachtige natuur. Ter plaatse was de reis in handen van Pandion, een Bulgars reisbureau, dat natuurreizen inricht. De doeleinden van hun reizen zijn vogels, zoogdieren, vlin-ders, planten (in het bijzonder orchideeën). Directeur is Nikolai Diltchev en het adres is Pandion D, Boulevard Cherni Vrah 20A, 5de verdieping, appartement 15, 1407 Sofia, Bulgarije. De tussenpersoon in België was Club Exotica: Guy Van Puymbroeck maakte in 1993 een promotiereis mee. Het doel van de Wielewaalreis was hoofdzakelijk ornithologisch. Het culturele gedeelte was miniem. Pandion wou ook niet heel Bulgarije tonen, trouwens een onmogelijke zaak, aangezien het land 4 maal groter is dan België. Het programma beperkte zich tot enkele gebieden, met elk een aantal specifieke vogels. Er werd dan ook heel wat weg afgelegd, telkens van de ene interessante plaats naar de volgende.

Maandag 16 mei: Brussel-Sofia

De groep bestond uit 36 Wielewalers en 5 Avesiens. Het naar nationale Wielewaalnormen kleinere aantal was vermoedelijk te wijten aan de vrees voor het nieuwe en de onzekerheid over de kwaliteit van de Oostblok-hotels. De lijnvlucht Brussel-Sofia verliep vlot. Op de luchthaven werden we verwelkomd door een heel korps Bulgaren: 3 chauffeurs voor de evenveel autocars en 6 gidsen. Mijn voorstel het met een bus minder te doen werd niet aanvaard. Blijkbaar liggen de lonen in Bulgarije zeer laag en moesten zoveel mogelijk Bulgaren een graantje meepikken van de Westerse rijkdom.

Aangezien Nikolai Diltchev zelf met een groep van Birdquest op stap was, had hij voor ons beroep gedaan op leden van de Bulgaarse vereniging voor vogelbescherming, in dit geval juist afgestudeerde of werkloze biologen. Tijdens de hele reis gaf geen enkele van de gidsen een woordje uitleg over de geschiedenis en de cultuur van hun land. De reisbegeleider had dan ook niet veel te vertellen. Op het terrein waren de gidsen uitstekend: ze kenden de vogels en wisten ze zitten.

Nadat de groep was ingedeeld in echtparen, eenzaten en Avesiens, werd koers gezet naar het hotel Prostor. Dit wintersporthotel ligt midden in de bossen van het Vitosha-gebergte op 1.800 m hoogte. We verbleven er twee nachten.

Dinsdag 17 mei: Het Vitosha-gebergte

Zowel de voor- als de namiddag werd besteed aan een bergwandeling. De harde kern, onder de leiding van Tze-

no, mocht zelfs tweemaal door de sneeuw ploeteren.

Het Vitosha-gebergte is dicht bebost met naald- en loofbomen. Het is een nationaal park, vlakbij de hoofdstad Sofia. De 2.290 m hoge top is de „Tcherny Vrah“, wat „Zwarte top“ betekent. Boven de boomgrens, op 2.100 m hoogte, vindt men alleen nog wat struikgewas en meerdere bergplanten.

Terwijl we genoten van de koele berglucht, zagen we krassende Notenkra-kers, zittend op de top van grote sparren. Kruisbekken vlogen roepend van het ene bosje naaldbomen naar het andere.

Van de overige waargenomen vogels vermelden we Vale gierzwaluw, Grauwe klauwier, Beflijster, Zwarte mees,

Alpenkauw, Water- en Boompieper, Paapje en Raaf.

Woensdag 18 mei: Plovdiv - Krumovgrad

Boven Sofia wemelde het van de Alpengierzwaluwen.

Een stop bij de rijstvelden van Plovdiv leverde als voornaamste soorten Grote karekiet, Slobbeend, Ooievaar en Kwak.

Inmiddels waren we het volgens de literatuur „zeer gezellig stadje“ Plovdiv gepasseerd. In de bus van de echtparen werd dit hoegenaamd niet geapprecieerd.

Picknicken deden we buiten het klooster van Batchkovo, volgens de reisgidsen „het tweede oudste van Europa“.

Het Vitoshagebergte waar we ondermeer Waterpieper, Beflijster, Alpenkauw en Notenkra-ker konden waarnemen.

Foto: H. Van der Vloet

In de kraampjes langs de weg waren typische souvenirs spotgoedkoop.

Van op de brug, beneden aan de rivier, deden we mooie waarnemingen van Waterspreeuw, Grote gele en Witte kwik. Tegen de bergflank vlogen Raaf, Buizerd en Wespendif.

De volgende stop was aan het stuwmeer bij het dorp Shushita. Het hoofdoel hier was de Isabeltapuit. Beide geslachten van deze soort lijken op het vrouwtje Tapuit. De Isabel is echter groter en robuuster en staat hoger op de lange poten. Ook de roep is niet tapuitachtig, maar tijlpend en fluitend. Er waren ook gewone Tapuiten, zodat vergelijken mogelijk was. Het onderscheid tussen beide soorten blijft nimmer een moeilijke klus.

Natuurlijk leven in dit rijke gebied nog vele andere vogels: Grauwe gors, Kuifleeuwerik, Kortteenleeuwerik, Kievit, Hop, Sperwer en Bijeneter.

In de bomen aan de overzijde van het meer huisde een kolonie Spaanse musen. Voor het nodige enthousiasme zorgden de bijna gelijktijdige waarnemingen van Grauwe klauwier, Roodkopklauwier en Kleine klapster.

Van hieruit reden we zuidwaarts. De weg slingerde zich door het Rhodopi-gebergte langs kabbelende rivieren en prachtig beboste hellingen. De sparren werden geleidelijk vervangen door dennen en naarmate we afdaalden naar de Griekse grens toe kwam er meer en meer struikgewas. We zagen hier de eerste Aasgier.

Het oostelijk deel van het Rhodopi-ge-

bergte is nog maar pas toegankelijk zowel voor bezoekers als voor de Bulgaren zelf. We zijn hier in de streek van de etnische Turken. Het hotel Ahrida, waar we 3 dagen gingen logeren, is het enige grote hotel in de streek. Het ligt centraal in de stad Krumovgrad en biedt een goed idee hoe het leven hier verliep tijdens de communistische periode.

's Avonds en 's nachts hoorden we in de bomen voor het hotel het geroep van de Dwergooruil.

Donderdag 19 mei: De streek van Dolna Kula

Dolna Kula is een dorpje, gelegen aan de Krumovica-rivier. Het water baande zich hier een weg tussen de heuvels, die bestaan uit vulkanisch gesteente. Deze heuvels zijn licht begroeid met halfhoog struikgewas. Hier en daar is er een steile rotswand en daar bevinde zich de nesten van Zwarte ooievaars. We zagen de vogels ook vissen in de rivier, lopend met half geopende vleugels om een vis te pakken.

Aziatische steenpatrijzen zaten luid roepend op een uitstekende rots. Rotsklevers waren te zien bij hun nest, terwijl ze met slijk de opening aanpasten. Langs de helling scheerden Bijeneters en een tweetal Scharrelaars. De sportievelingen klauterden met Tzeno langs de helling op en af, terwijl de meer bezadigden hun waarnemingen deden van op de weg. Hiervan vermelden we Boomvalk, Kwartel, Kuifkoekoek, Koekoek, Syrische bonte specht, Rotszwaluw, Roodstuitzwaluw, Grasmus, Sper-

wergrasmus, Roodborsttapuit, Zwarte roodstaart, Nachtegaal, Ortolaan, Cirlgors, Zwartkopgors, Rouwmees en Bonte kraai.

De rivierbedding is begroeid met gras en hoog struikgewas en kan 100 tot 200 m breed zijn. Dit is de ideale plaats voor Griel, Kleine plevier en Ijsvogel.

Vrijdag 20 mei: De omgeving van Studen Kladenec

Na een uurtje rijden in noordelijke richting parkeerden we de autocars in het dorpje Potochniza. Langs een zandweg met vele losse keien stapten we op. Een Tapuit en een Bonde tapuit liepen langs de weg, een Duinpieper troonde op een grote steen, de Boomleeuwerik jubelde in de lucht en een Vale spotvogel frazelde in 't struikgewas. Hoelang is het geleden, dat wij in ons landje nog een dergelijk tafereel mochten meemaken? En dan spreek ik nog niet van de Orpheus- en de Sperwergrasmus, die wat verder werden waargenomen.

Langzaam aan klommen we op naar een hoogte, aan de gelaagde basaltstenen te zien, duidelijk van vulkanische oorsprong. De plateaus zijn begroeid met gras, de hogere delen met struikgewas.

Het doel van de wandeling was een bezoek aan het roofvogelrestaurant, een voederplaats op een plateau. Leden van de Bulgaarse vereniging voor vogelbescherming komen hier geregeld vleesafval en krengen leggen. Ter gelegenheid van ons bezoek hadden ze waarschijnlijk een extra inspanning gedaan.

De gasten zaten al aan tafel, hoofzakelijk Vale gieren. Een tiental, die ofwel al gegeten hadden ofwel hun toer afwachten, hadden wat verder op de rotsen plaatsgenomen. De eters huppelden krijsend en blazend rond de prooi. Verspreid over de weide zat een dozijn Aasgieren. De meeste aandacht kregen echter een Keizerarend en twee Monniksgieren, die slechts laat toekwamen op het feest, maar dadelijk het voedsel voor zich opeisten.

Op de terugweg naar de bussen werd het lijstje roofvogels nog aangevuld met Torenvalk, Balkansperwer, Schreeuwarend en Slangenarend. Voorwaar een pracht van een voormiddag.

Een wandeling langs het stuwmeer van

Landschap nabij de Krumovica-rivier

Foto: H. Van der Vloet

Nabij Potochniza. Voederplaats voor Aas- en Vale gier, maar waar we ook de Keizerarend langdurig konden waarnemen.

Foto: H. Van der Vloet

Studen Kladenec leverde niet veel op. Het enige dat hier te noteren valt zijn de broedende Blauwe reigers op de steile rotswanden aan de overkant van het meer.

We besloten de dag met een wandeling naar het dal, dat zich bevindt achter het plateau, dat we in de voormiddag hadden bezocht. Een uitgestrekte lavavlakte maakte dat de rotswanden slechts op één plaats te bereiken waren. Een deel van de vlakte was begroeid met merkwaardige struiken, volgens onze botanisten Pruikenbomen. We hielpen hier een landschildpad, die op haar rug gevallen was en zich niet keren kon.

Langs de weg ontmoetten we weerom Ortolaan en Blonde tapuit. Tegen de rotswand kon Tzeno ons de beloofde Rotszwaluw en Blauwe rotslijster tonen.

Zaterdag 21 mei: Transfer naar Burgas

We verlieten het oostelijk gedeelte van het Rhodopi-gebergte en reden door het Strandza-gebergte tot aan de Zwarte-Zeekust. De zacht glooiende ronde bergen zijn bebost met eiken en beuken. Het land wordt hier meer intensief bewerkt. Boven de graanvelden wickten Bruine en Grauwe kiekendieven op zoek naar prooi.

In de dorpjes langs de weg bevinden zich op hoge palen en oude schoorstenen de grote nesten van Ooievaars.

Een eerste stop hadden we bij het dorpje Cheropono in een golvend landschap met bomen, struikgewas en

enkele plassen. We ontdekten er een mannetje Wielewaal op het nest en deden er een prachtige waarneming van een zingende Sperwergrasmus. Bijeneters vlogen over, Cirlgors en Vale spotvogel zongen hun lied. Ook de drie klauwieren: Grauwe, Roodkop- en Maskerklauwier waren er op post. In een van de plassen zwom een grote Balkanringslang en naast de weg lag een dode Das.

Picknicken deden we in een gemengd eikenbos. Een Maskerklauwier kreeg er heel wat aandacht, evenals een Kleine bonte specht. Vink, Geelgors, Ortolaan en Cirlgors zongen er in koor.

Burgas is een grote havenstad en de voornaamste thuishaven van de Bulgaarse vissersvloot. We logeerden in het nieuwe Park hotel, gelegen buiten de stad aan de Zwarte-Zeekust. Voor het hotel lag een park vol standbeelden en daarachter waren er zoutmeren. Voor de matinalen onder de deelnemers het ideale biotoop voor een ochtendwandeling.

Zondag 22 mei: Het Nationaal Park Ropotamo

De streek rond Burgas heeft talrijke meren, moerassen, lagunen en zoutwinningengebieden. Ieder jaar pleisteren er duizenden trekvogels. Het is ook een belangrijk broedgebied voor water- en waadvogels.

Langs de kustweg ten zuiden van de stad werd eerst een kijkje genomen in het Poda-reservaat. Het is een grote plas, begroeid met hoog riet en dus een ideaal biotoop voor Grote en Klei-

Vale gier

Foto: H. Van der Vloet

ne karekiet. Een Blauwe reiger maakte er een grondnest.

Dezelfde weg scheidt een beetje verder, ter hoogte van het moderne badstadje Djuni, de Zwarte Zee van het Alepoe-reservaat. Dit heeft hetzelfde biotoop als Poda. We zagen er Fuut, Dodaars, Aalscholver, Blauwe reiger, Purperreiger, Kleine zilverreiger, Bergeend, Tafeleend, Zomertaling, Visdiefje, Steltkluit, Bruine en Grauwe kiekendief.

Het gebied rond de Ropotamo-rivier is zeer dicht bebost en dus een ideale omgeving voor vliegvangers en spechten.

Vodnite Lili is een vijver met prachtige waterlelies. Marc Becuwe ontdekte er een paar Balkanvliegvangers bij hun nest. Het mannetje lijkt op dit van de Withalsvliegvanger, maar heeft slechts een halve witte halsband en een grijze in plaats van een witte stuit. Vroeger werd de Balken- of Halsebandvliegvanger beschouwd als de oostelijke vorm van *Ficedula albicollis*, maar nu wordt *semitorquata* erkend als een zelfstandige soort.

Omdat we nog tijd hadden, werd een ommetje gemaakt naar een oude steengroeve, waar de Oehoe zou voorkomen. We kregen de uil echter niet te zien.

Maandag 23 mei: De Meren van Atanassovo, Mandra, Burgas en Pomorie

Burgas wordt omgeven door drie meren: Atanassovo, Mandra en het meer van Burgas. Ten noordoosten ervan

Grauwe klauwier

Foto: H. Van der Vloet

ligt het meer van Pomorie.

Het Atanassovo-meer werd rond 1920 omgevormd tot een zoutmeer en verdeeld in meerdere bassins met verschillende zoutgehaltes. Het is een van de zeldzame gevallen, waar het ingrijpen van de mens de natuur in positieve zin heeft veranderd. Het meer bevat zandbanken en dijkjes, al of niet begroeid met gras of riet. Op het water lagen Krakeenden en Zomertalingen. Als waadvogels waren er Kemphaan, Steenloper, Kleine strandloper en Strandplevier. Kluten en Steltkluten hadden beide jongen. Boven dit alles zweefden Dwergmeeuwen en Dwergsterns. Op een nat weiland aan de rand van het meer vonden we eindelijk de beloofde Vorkstaartplevieren. Terwijl we er door de rietvelden naartoe stapten, werden we herhaaldelijk verast door het „ping“ geroep van Baardmannetjes, die van het ene gebied naar het andere vlogen.

Het Mandra-meer wordt erg vervuild door de chemische industrie. Toch is er nog voldoende plantenleven aanwezig om vogels aan te trekken. Broedvogels zijn hier Kleine zilverreiger, Purperreiger, Zwarte ibis en Lepelaar.

Het Meer van Burgas is een grote plas omzoomd door Riet. Hier vonden we Grote stern en Roze pelikaan. Aalscholvers hadden er hun nesten op de pylonen in het meer.

Langs de westelijke zijde van het Meer van Pomorie wordt zout gewonnen, doch het vogelleven wordt hierdoor niet afgeschrikt.

De laatste waarnemingen van die dag waren een paar Casarca-eenden, op

Bloeiende Pruikenbomen.

Foto: H. Van der Vloet

weg naar hun nest in een zandgroeve. Volgens de gidsen nestelden ze in hetzelfde hol als een Vos.

Dinsdag 24 mei: Nessebar - Varna - Kavarna

De laatste dagen van ons verblijf brachten we door aan de Zwarte-Zee-kust. Na een 80 km rijden langs de kustweg en doorheen dichte bossen bereikten we Nos Emine. Dit zou een van de mooiste plaatsen van Bulgarije zijn. Het ligt op de oostelijke uitloper van het Balkan-gebergte. Dit reikt tot aan de kust om in Nos Emine loodrecht in zee te verdwijnen. De weg er naartoe was ingestort tijdens de winter. Dus geen ritje naar Nos Emine.

Als compensatie brachten we een bezoek aan Nessebar, een oud stadje gelegen aan de zee en door de UNESCO erkend als erfgoed voor de mensheid. Er waren een kerk van de 11e en een van de 13de eeuw, tientallen winkels met kunstvoorwerpen, enkele restaurants en vele kraampjes met waardevolle en typische souvenirs. Het was het feest van Sint-Cyrius, de ontwerper van het Cyrillisch schrift, en ter gelegenheid hiervan was er in het stadje een volksdansfestival. Zelfs de meest fanatieke vogelaars vonden het bezoek van twee uur te kort.

Picknicken deden we in een prachtig eikenbos. Appelvink, Boomklever, Grauwe vliegenvanger en Middelste bonte specht kwamen hier op de lijst. Aangezien drank en spijs gratis waren en al de rest spotgoedkoop, geraakte niemand zijn gewisseld Bulgaars geld kwijt en werd er op verzoek gestopt in

Varna met de hoop hier wat Leva uit te geven. Het enige dat van het bezoek te noteren valt zijn de vele Geelpootmeeuwen (*Larus cachinans ponticus*), die er midden de straat tussen de voetgangers liepen. Voortgaand op de jonge vogels, hadden ze zelfs hun nest op de daken van de huizen.

Na 200 km bus kwamen we toe in Kavarna, een mooie moderne stad. Vooral het autovrije centrum zou vele Belgische stadsarchitecten nuttige inspiratie kunnen geven.

Ook het hotel Dobrotiza is nieuw, maar 4 verdiepingen hoog en zonder lift. Het avondmaal ging door op het binnenterras. De afgestudeerde jeugd had namelijk een eindejaarsfeest in de eetzaal. Tot groot jolijt(!) van de muzikliefhebbers onder de Wielewalers duurde dit tot vroeg in de morgen.

Woensdag 25 mei: Het meer van Durankulak, Kamen Brjag, Nos Kaliakra

In de voormiddag reden we 44 km noordwaarts naar het Meer van Durankulak. Het heeft een laag zoutgehalte en wordt door een smalle weg van de Zwarte Zee gescheiden.

De waarnemingen begonnen aan de zeekust: Kleine mantelmeeuw, Kleine krombek en Bonte strandloper en Bontbekplevier.

Op het meer lagen Witoog- en Krakeend, Smient en Roodkeelduiker. Vier Ralreigers vlogen over het water.

Dé waarneming van de reis wachtte ons in de rietkraag aan de rand van het meer. Hier broedden nl. Veldriet-

Langs de Zwarte Zee broedt de Geelpootmeeuw o.a. op de huizen in de steden.

Foto: H. Van der Vloet

zangers, voor iedereen van de groep een nieuwe vogel. De soort bevindt zich hier op de meest westelijke grens van haar areaal. De vogel lijkt sterk op een Kleine karekiet of op een Bosrietzanger, maar is roodbruiner en heeft een duidelijk lichtere oogstreep. Ook de zang van *Acrocephalus agricola* lijkt op deze van de Bosrietzanger, maar zonder de tempowisselingen en lange trillers. De krassende elementen van de Kleine karekiet ontbreken eveneens. We kregen de vogels in ideale omstandigheden te zien en te horen. Het geluk van de deelnemers kon niet op! John Goiris heeft beeld en zang van de vogel uitvoerig op video-band.

De laatste waarnemingen hier waren deze van een Klapexster, een Kleine klapexster en een Roodpootvalk. In een bos met ver uit elkaar staande populieren moet een kolonie van 30 paartjes Roodpootvalken genesteld hebben.

Na de lunch trokken we naar Kamen Brjag. We stapten op over een vlakte, begroeid met gras en hier en daar een struikje. Deze vlakte reikt tot aan de Zwarte Zee, waar ze tot 100 m verticaal in zee verdwijnt. Tientallen zwermen Roze spreeuwen vlogen ons voorbij. Die namiddag hebben we er zonder twijfel enkele duizenden gezien.

Op de vlakte zelf troffen we zingende Kalanderleeuweriken aan, evenals Bonte en Finch tapuit, beide laatste soorten aan de meest westelijke grens van hun verspreidingsgebied. Bij het mannetje Bonte loopt het zwart van de schouders over de rug door. Zijn kruin

is vrijwel wit. Bij het mannetje Finch tapuit loopt het zwart niet door over de rug. De kruin is duidelijk roze.

Op een rots, beneden aan de zee, zat een Kuifaalscholver. Bij deze ondersoort *desmarestii* van het Zwarte- en Middellandse-Zeegebied hebben juveniele en onvolwassen exemplaren meer wit op de onderdelen.

Vlak bij de zee waren er Thracische grafomben uitgekapt in de rots, een herinnering aan dit dapper volk.

De laatste uitstap ging naar Kaap Kaliakra, een schiereiland 70 meter boven de zee. De rots heeft versterkingen, daterend van de 4de eeuw voor Christus. De resten, die wij zagen, zijn echter Romeins en Byzantijns. Een groot modern monument werd er opgericht als herinnering aan de 40 vrouwen, die hun haren aan elkaar bonden en samen van de rots sprongen, liever dan in de handen te vallen van de Turken.

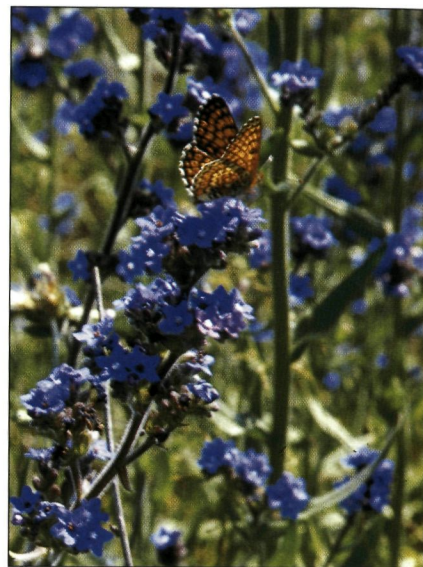
In de lucht scheerden Alpengierzwalven en in de zee zijn hier vaak dolfijnen te zien.

Het avondmaal ging door in een uniek restaurant, gebouwd in een grot op de klippen. Het eten was lekker en de wijn zoals steeds uitstekend.

Donderdag 26 mei: Het Meer van Srebarna

Tijdens onze laatste dag trokken we naar het Srebarna-meer. Vanuit Kavar-na is het 3 uur rijden.

Onderweg bestaat het landschap uit glooiende heuvels, die bekleed zijn

Azuurblauw slangenkruid met Parelmoervlinder

Foto: H. Van der Vloet.

met uitgestrekte groenten-, maïs- maar vooral korenvelden. Het lijkt hier wel de graanschuur van Bulgarije.

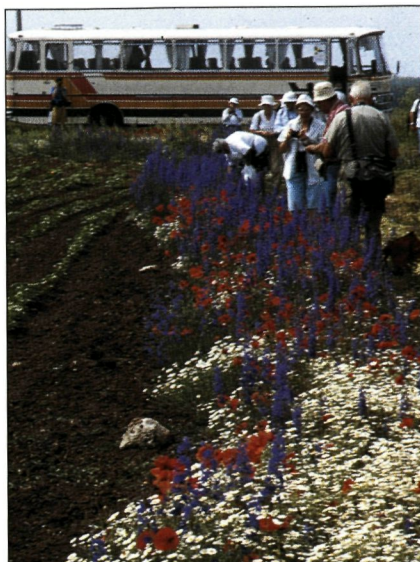
Een stop onderweg in een loofbos had weinig succes, door het groot aantal muggen. Het deed ons even aan Polen denken.

Middagmalen deden we in de stad Silistra, een mooie moderne stad, gelegen bij de Donau, die hier de natuurlijke grens met Roemenië vormt.

Het meer zelf ligt in een laagvlakte en is omringd met Riet en bomen. Langs de noordoostelijke zijde is het afgebackend door een heuvel, van waaraf men een prachtig uitzicht heeft.

Onderweg zagen we Kleine klapexster, Appelvink, Tuinfluiter, Bosrietzanger en Braamsluiper. Een nest van de Buidelmees hing over de weg en de azende vogels kregen natuurlijk veel bekijks. Groene specht en Syrische bonte specht hadden hun nestholtes in eenzelfde boom. Op het water zwommen enkele Witooogeenden. Witwangsternen vlogen aan en af. Hoog in de lucht passeerden Buizerd en Slangarend. Een groep van 30 Roeken vormde de eerste waarneming van die soort tijdens de reis.

Het meer is wereldwijd bekend omwille van de met uitsterven bedreigde Kroeskoppelikanen, waarvan hier jaarlijks zowat een derde van de wereldpopulatie komt broeden. In de 19de eeuw stond Srebarna bekend als een paradijs voor de watervogels. Het ornithologisch belang is echter de laatste jaren sterk afgenomen, omdat de steeds toenemende bezinking het meer

De wegbermflora is er dikwijls overweldigend rijk Foto: H. Van der Vloet

heeft afgesneden van het zuivere Donau-water. Toch is het meer door UNESCO uitgeroepen tot belangrijk erfdeel voor de mensheid en wordt er geld noch moeite gespaard om tot de vroegere toestand terug te keren.

Wij hadden weerom tegenslag. In het voorjaar was er brand uitgebroken en de vlammen hadden niet alleen bomen en struikgewas verwoest, maar ook de palen van de afrastering rond de broedkolonie van de Kroeskoppelikanten. Vossen en Wolven waren de kolonie binnengedrongen. De pelikanen waren verdwenen en onze waarnemingen bleven beperkt tot enkele exemplaren.

Wat een hoogtepunt van de reis had moeten worden, liep zo uit op een sisser.

Vrijdag 27 mei: Varna - Sofia - Brussel

Op het appel om 4 uur 's morgens ontbraken alleen de hoofdgids en zijn vriendin. Ze moeten wel vast geslapen hebben om niet gewekt te worden door het lawaai van de Wielewaalverhuis. Met de andere gidsen en de chauffeurs erbij waren het toch zo'n vijftig personen, die op vier verdiepingen tegelijkertijd van de trappen kwamen.

De rit naar Varna duurde een uur. De inscheping op de luchthaven verliep verward, maar toch nog aanvaardbaar. Tzeno, de oudste van de gidsen, was de enige van de Bulgaarse man-schap, die ons tot de laatste minuut zijn diensten aanbood.

Het meer van Srebarna, vooral bekend om zijn broedplaats van de Kroeskoppelikaan. Foto: H. Van der Vloet

De volledige chaos wachtte ons echter in Sofia. Eerst moesten de valiezen opgehaald worden in de nationale luchthaven en dan versjouwd en terug ingeleverd in de internationale luchthaven. Nergens was er een aanduiding te bespeuren en niemand van het personeel scheen een Westeuropese taal machtig. De jonge gids, die vooruit gezonden was om ons te helpen, mocht in de internationale luchthaven niet binnen. Maar wees gerust, we zijn allemaal thuis geraakt.

Besluit

Bulgarije is een prachtig land met nog veel ongerepte natuur en met een enorme vogelrijkdom. De afstanden zijn er echter groot en contact met de bevolking is moeilijk. Ook in de hotels scheen niemand een Westeuropese taal te kennen. Het is dus een moeilijk land om er alleen te reizen. Einde mei is het weder er warm, droog en zonnig.

Tot slot wil ik mijn oprechte dank uitdrukken aan Guy Van Puymbroeck voor de praktische gegevens van de reis en aan Franklin Tombeur voor zijn lijst van de waargenomen soorten en ondersoorten. Het duo Labens-Van Ammel stelde dagelijks de vogellijst op voor de briefing. De groep zag 187 soorten.

Dank vooral aan Henri Van der Vloet voor de zoals steeds prachtige foto's. Wie meer over de vogels van Bulgarije te weten wil komen, schrijve best naar Tzeno Petrov, 34 Khristo G. Danov St., Natural History Museum, 4001 Plov-

div, Bulgarije. Deze vriendelijke en gedienstige man zoekt contact met het westen.

H. Franckx, Vredelaan 29, 2500 Lier.

DE DAS

R. Desmet

„A côté d'un blaireau, le renard n'est qu'un imbécile“. Deze en andere wijsheden vertelde mij een jagerstroper in Frankrijk. Het geeft aan hoe er met enig ontzag over de Das gesproken wordt. Ook bij de „piégeurs“ was de Das berucht wegens zijn enorme kracht waardoor men vaak Das én val kwijspeelde.

Wordt een Das uitgegraven met behulp van honden dan is het geen uitzondering dat de hond door de Das levend begraven wordt in een tunnel of lelijk verminkt.

De Das werd vroeger ondermeer gevangen voor de pels, haren (penselen, scheerkwast), het vet (zou helpen tegen reuma) en zelfs voor het vlees. Naar men mij toevertrouwde was het vlees zeer vet, een nest jonge Vossen smaakte heel wat beter!

Ook worden Dassen onder andere in Engeland (en elders?) nog uitgegraven om te laten vechten met honden. Om deze honden in het gevecht toch een kans te geven wordt dan wel eerst een poot of de onderkaak van de Das gebroken. Het zal wel weer een „sport“ van de kleine man zijn zeker ...

Portret

De Das is de grootste marterachtige in ons land. Van neus tot staart meet hij zo'n 90 cm met een gewicht tussen de 9 en 15 kg (tot 25 kg!). Dit gewicht varieert in de loop van het jaar en is het grootst op het einde van de herfst, het kleinst in de zomer.

De vacht is grijsachtig en bezit typische, stugge wit-zwart-witte haren. Deze haren kunnen helpen om te bepalen of een burcht door een Das of de Vos wordt bewoond. Meest opvallend is de koptekening: zwarte en witte strepen, waarschijnlijk bedoeld als herkenningsmiddel in het donker of als afschrikkingsmiddel tegen vijanden. Er is nauwelijks verschil tussen een vrouwtje en een mannetje.

De Das is een uitstekend graver, uitgerust met zeer sterk ontwikkelde en gespierde voorpoten. Iedere poot heeft 5 tenen met stevige, niet intrekbare nagels die het onmiskenbare dassespoor achterlaten.

Hoewel Dassen zich 's winters gedurende koude periodes minder frequent buiten de burcht vertonen, is van een echte winterslaap geen sprake. Men spreekt van een winterrust.

Horen, zien en ...

Het gezichtsvermogen van de Das is eerder beperkt. Gehoor en reukzin zijn daarentegen zeer sterk ontwikkeld. Het betreden van een burcht gedurende de dag is al voldoende voor de Das om 's avonds de burcht later te verlaten. Men is dus best een beetje omzichtig bij het betreden van burchten!

De burcht wordt in de lente en zomer meestal pas bij het invallen van de duisternis verlaten, na lang „zeker“

waarbij de omgeving nauwlettend gecontroleerd wordt op geuren en geluiden. In herfst en winter verlaat de Das zijn burcht bij volledige duisternis. Dit heeft te maken met de minimum tijd die er nodig is om voedsel te verzamelen (langere nachten in herfst en winter).

Onderaardse kastelen

Daar waar omstandigheden van bodemsoort, drainage, beschutting, rust ... voldoen graaft hij zijn burcht. Meestal wordt een helling uitgekozen, bij voorkeur gericht naar het zuiden of het oosten.

Het aantal geschikte plaatsen voor het graven van de burcht zou wel eens de beperkende factor kunnen zijn in de verspreiding van Dassen. Het belang van oude, verlaten burchten in een gebied is dan ook zeer groot. Bij eventuele herkolonisatie zullen deze bijna steeds weer betrokken worden. Inventarisatie en bescherming van deze ou-

de burchten is dan ook zeer belangrijk. Burchten en hun omgeving (diameter 25 m) zijn nu wettelijk beschermd.

De burchten kunnen generaties lang bewoond worden en uitgroeien tot zeer grote complexen (uitzonderlijk tot 1600 m² en meer dan 100 hollen) waarbij tonnen aarde verplaatst worden. Ondergronds bestaan ze uit een complex netwerk van kamers en gangen, meestal niet dieper dan 2 meter en tot 50 meter lang. Er is niet noodzakelijk een verband tussen grootte en aantal bewoners van een burcht.

Vossen profiteren graag van het ge-graaf om ook hun intrek te nemen bij de Das. Dit deed de Das bijna „de das om“ bij de vergassingscampagnes in de strijd tegen de hondsdoelheid. Deze vergassing behoren nu gelukkig tot het verleden. Stroperij nog niet...

Typisch zijn de grote hopen aarde voor de hollen met een karakteristieke geul die steeds een bocht vertoont voor

Jonge + volwassen Das

Foto: J. De Meester

de ingang van het hol. Elke kamer wordt bekleed met strooisel (hooi, varens, mos, bladeren) dat regelmatig verversen/of gelucht wordt. Naast de hoofdburcht zijn er soms bijburchten, een soort buitenverblijf, vaak in de buurt van een tijdelijke voedselbron.

Even typisch voor een dassenburcht zijn de „latrines“ of mestputjes, kleine putjes waarin de Dassen hun uitwerpselen deponeren. Ervaring leert dat deze latrines niet altijd aanwezig zijn en vooral gedurende het voorjaar in gebruik zijn. Ook onder de grond kunnen er latrines aanwezig zijn.

Familie Das

In elke burcht woont in regel een groep Dassen, meestal bestaande uit meerdere volwassen dieren en enkele jongen. Gewoonlijk heeft een ouder mannetje de leiding van deze „clan“. Elke clan heeft een eigen geur die met klieren onder de staart uitgewisseld wordt. Dieren die elkaar ontmoeten geven frequent deze geur door. Die is ook aanwezig in de latrines die zich trouwens ook aan de grens van het territorium kunnen bevinden, zeker in gebieden met grotere dichtheden. Territoria worden door clanleden fel verdedigd, vooral tegen sexgenoten. Toch kan soms uitwisseling tussen clans optreden. Naarmate de populatiedichtheid afneemt worden sociale structuur en plaatsgebondenheid losser. Veel van wat men weet over Dassen steunt op onderzoek in Groot-Brittannië waar Dassen echter in grote dichtheden voorkomen. (tot 7 per km²) Dichtheden in Europa variëren tussen 0,1 en 4 à 5 dieren per km² (Henry et al., 1988).

De grootte van het territorium hangt af

van het voedselaanbod. Voor Groot-Brittannië citeert Kruuk cijfers tussen 50 en 300 ha. Individuen gebruiken niet het gehele clanterritorium. In één nacht verwijderen Dassen zich zelden verder dan 1 à 1,5 km van de burcht. Geïsoleerd levende Dassen gaan verder. Ook in periodes van droogte worden grotere afstanden afgelegd.

Hoewel ze in clanverband leven is er volgens onderzoek van Kruuk (1989) geen sprake van echt groepsgedrag. Zo wordt er tussen de dieren geen informatie over goede voedselgebieden uitgewisseld. Evenmin bestaat er een alarmsignaal waarmee Dassen elkaar kunnen waarschuwen. Kruuk veronderstelde dat het grootste voordeel van het leven in een clan was ... het samen slapen (behoud van de warmte). Eenmaal weg van de burcht gaat elke Das zijn eigen gangetje.

Het sociale leven concentreert zich rond de burcht: elkaars pels reinigen, spelen, ... Per familie krijgt in regel maar één dominant vrouwtje twee of drie jongen. Bepaalde wijfjes in een clan kunnen jarenlang geen jongen krijgen maar blijven toch in de clan wonen. De verspreiding van de Das kan dus niet zo vlug gaan als bij de Vos waar een wijfje tot 7 à 8 jongen per worp krijgt. Bovendien is de Das erg honkvast en verlaat slechts bij uitzondering het territorium.

Typisch is de „vertraagde of uitgestelde ei-inplanting“. Het paren kan gebeuren gedurende gans het jaar maar de bevruchte eicel wordt maar inge-nesteld in december zodat de jongen altijd eind februari-begin maart geboren worden.

Het menu

Verwonderlijk genoeg vormen regenwormen het belangrijkste voedsel van ons grootste roofdier. Tot 80% van het menu kan bestaan uit dit eiwitrijk voedsel dat ook door Vos, Bosuil en Buizerd naar waarde wordt geschat.

Er bestaat een positief verband tussen de biomassa van de wormen per ha en de globale dichtheid van de Dassen. Ook is er een correlatie tussen de wormenbiomassa per territorium en de groeps-grootte (Kruuk en Parish, 1982). Vooral in de herfst als de vet-voorraad moet opgebouwd worden en de klimatologische omstandigheden gunstig zijn (zachte, vochtige nachten) worden veel regenwormen gegeten. In een dasseterritorium zijn steeds een aantal goede „wormgebieden“ aanwezig.

Vooral begraasd grasland is rijk aan regenwormen (aantallen tot 500 per m²). Een sappige koeievlaai levert bovendien al gauw heel wat ander lekkers... In een gemengd loofbos varieert de gemiddelde biomassa van de wormen tussen de 400 en 700 kg/ha. Vormen regenwormen het stapelvoedsel dan wordt het menu verder aangevuld met vruchten, eikels, maïs, graan, slakken, kevers, wespennesten, ... Vooral in periodes met langdurige droogte wordt de Das gedwongen over te schakelen omdat de regenwormen zich dan dieper in de grond terugtrekken en niet meer bereikbaar zijn. Ferris (1988) beschrijft hoe een droge periode in het voorjaar fataal kan zijn voor de jongen. Een daling van het grondwater door drainage is dus erg schadelijk voor de voedselsituatie van de Das.

In de Maasuitervelden in Nederland is vastgesteld dat Dassen in het vet verhoogde concentraties cadmium, lood en koper bevatten. Regenwormen kunnen relatief veel zware metalen uit de bodem opnemen. Drijfmest bevat koper en is dus zeker niet bevorderlijk voor het voorkomen van Dassen... Heel onze moderne, grootschalige landbouw met zijn nefaste invloed op het landschap is trouwens een bedreiging voor de Das. Ook de verzuring heeft een nadelige invloed op de regenwormen.

Dassenland

De Das verkiest een sterk gevarieerd landschap, bij voorkeur reliëfrijk. Ideaal is een gebied met loofbossen, houtwallen, heggen, graslanden,... Veel

Foto: R. Desmet

Na jarenlang gebruik kunnen burchten uitgroeien tot een groot complex.

potentiële leefgebieden in Vlaanderen zijn na de tweede wereldoorlog onherroepelijk verminkt door ruilverkaveling, versnippering, verzuring, verdroging, ... In een land waar het landelijk gebied volkomen beheerst wordt door boerenorganisaties, op hun beurt achterna gehold door politici, moet men waarschijnlijk niet direct veel verbetering verwachten. Politici komen wel aandragen met mooie plannetjes (zie G.H.S. en M.A.P.) maar hebben blijkbaar nog steeds niet door dat die plannen ook moeten uitgevoerd worden om effect te hebben.

In ons land kan men, naast een aantal geïsoleerde gevallen, de Das nog aantreffen in Wallonië (Waals-Brabant, Ardennen, Henegouwen), de Voerstreek en Haspengouw. Op basis van de gekende burchten schat men het aantal Dassen in Vlaanderen op 150 à 180, in Wallonië op 850. (med. D. Criel)

Heel belangrijk is het bestaan van verbingsgebieden tussen de verschillende leefgebieden, dit om genetische

uitwisseling mogelijk te maken. In grote delen van Nederland en België bijvoorbeeld zijn de leefgebieden zo sterk versnipperd dat uitwisseling tussen bestaande populaties moeilijk zo niet onmogelijk wordt.

Ook het verkeer eist een hoge tol. In Nederland wordt het aantal verkeersslachtoffers jaarlijks op 400 à 450 geschat, ongeveer de helft van de potentiële aangroei wordt zo direct te niet gedaan (de populatie in Nederland wordt, na een grondige inventarisatie, geschat op 2200). De Das maakt gebruik van vaste wissels tussen burcht en voedselgebied. Deze kruisen vaak verkeerswegen wat hem uiterst kwetsbaar maakt. Bovendien worden steeds meer wegen verhard (weeral ruilverkaveling...) waardoor het leefgebied steeds meer versnipperd geraakt. Een das-tunnel kan dan een oplossing bieden.

Het belang van houtwallen is zeer groot. Ze dienen voor de Das als voedselgebied, tijdelijk verblijf, migratieroute.

Ooit voorzag men in Vlaanderen Natuurverbingsgebieden ...

Beknorte literatuurlijst

- FERRIS, Chr., (1988). *Out of the Darkness: the revelations of a Badger watcher*. Unwin Paperbacks.
- HENRY, LAFONTAINE & MOUCHES (1988). *Le Blaireau. Encyclopédie des carnivores de France, nr 7 - Soc. Française pour l'étude et la protection des Mammifères*.
- KRUUK (1989) *The Social Badger*. Oxford University Press.
- KRUUK & Parish (1982). *Factors affecting population density, group size and territory size of the European Badger, Meles meles*. Journal of Zoology, London, 196, 31-39.
- MOUCHES, A., (1981). *Eco-ethologie du blaireau européen (Meles meles). Stratégies d'utilisation de l'habitat et des ressources alimentaires*. Thèse 3 cycle éco-ethologie, Rennes, 139 p.
- NEAL, E., (1986). *The Natural History of Badgers*. Christopher Helm, London.

Desmet Rik, Lozerstraat 29, 9770 Kruishoutem

VAN AALSCHOLVER TOT ZEIS

We zijn verheugd u twee nieuwe aankoopprojecten te kunnen voorstellen. Na de afdelingen Bree, Noord- en Zuid-Limburg is nu ook Midden-Limburg gestart met aankopen in het prachtige heide- en vijvergebied dat hun afdeling zo typeert. Van een enthousiaste ploeg gesproken. Ook afdeling Ninove begon met een nieuw reservaat dat gelegen is in Vlaams-Brabant; meteen een eerste aankoopproject in onze nieuwe provincie. Beide initiatiefnemers verdienen alle steun van onze leden en van hun zusterafdelingen.

VIJVERCOMPLEX MIDDEN-LIMBURG: EEN NIEUW PROJECT UIT DE OUDE DOOS

In de Lage Kempen strekt zich het vijvergebied van Midden-Limburg uit: van Heusden-Zolder tot Genk vinden we een concentratie van plassen, vennen, vijvers en moerassen, enig in ons land. In dit gebied werden in de jaren '50 vele van de mooiste Wielewaalreservaten opgericht: Terlaemen, Wijvenheide, Kolberg, Ter Donk en Platwijers. Een beschermend statuut dat de natuurwaarde van deze streek ten volle kon veiligstellen, ontbrak evenwel. Samen met de Dienst Natuurbehoud van AMINAL wil De Wielewaal en haar afdeling Middel-Limburg nu werk maken van een effectieve bescherming van de natuurrijkdom in deze streek. Onlangs werd een perceel van bijna 3

ha gekocht. Notaris Yves Lesseliers beschreef het eerste perceel van afdeling Midden-Limburg te Lummen op 28 september '94. Het betreft een perceel heide, deels bebost met opslag van Ruwe berk, Zomereik en Grove den. Het ligt temidden van het heiderelict van Wijvenheide, centraal in één groot natuurgebied waar eigenlijk elke vierkante meter prioritair bescherming hoort te genieten.

Het stuk heeft geen economische waarde, maar voor wat fauna, flora en landschap betreft, is het wel interessant, o.a. voor onze avi-fauna. Men kan er b.v. elke zomer van de ratel van de Nachtzwaluw genieten, die hier of op het belengende perceel zijn jongen grootbrengt.

Het terrein is omsloten door zandwegen die bijzonder interessant zijn voor onze insektenfauna. Niet minder dan drie kolonies Grijs zandbij zijn hier gehuisvest: in gunstige jaren gaat het

om enkele duizenden wijfjes met elk een eigen nest. Een kolonieplaats werd grotendeels vernield en zal door de gemeente Heusden-Zolder hersteld worden in haar oorspronkelijke staat. Van de zandloopkevers treffen we er bv. de Groene zandloopkever aan, en over zand en heide jaagt de Rupsen-doder. Samen met de Mierenleeuw nodigen zij uit tot verder onderzoek van het gekochte perceel en zijn omgeving.

Maar laten we eerst nog eens kijken naar het verleden, naar datgene wat we gedurende vele, machteloze jaren moesten laten verloren gaan. Voor wat de omgeving van het betrokken perceel betreft vernoemen we Korhoen, Klapekster en Grauwe klauwier. Even erg zijn de verliezen die werden geïncasseerd in de moerassen en vijvers. We vernoemen er enkele: Roerdomp, Wouwaapje, Grote karekiet. Deze laatste, nog zeer recente verliezen, dienen zo vlug mogelijk weer hersteld

Langs het Bolderdal: een nieuw verworven perceel, nu definitief beschermd.

te worden.

Project 51, Vijvercomplex Midden-Limburg, is hiermee van start gegaan. Giften op rekening 523-0452176-37 van De Wielewaal vzw, Graatakker 11, 2300 Turnhout, zijn aftrekbaar van de belastingen, vanaf 1.000 F. De toekomst van de Middenlimburgse reservaten ligt in onze handen. Laten we ijveren voor het herstel van de natuurwaarde uit de jaren '70 en vroeger. Zo hebben we iets te bieden aan de plaatselijke bevolking en aan onze zusterafdelingen uit heel Vlaanderen: schitterende natuurbeleving in een aangenaam en landschappelijk mooi kader.

BERCHEMBOS, EEN NIEUW RESERVATEN-PROJECT VAN AFDELING NINOVE

Het Berchembos situeert zich deels op de gemeente Roosdaal en deels op de gemeente Ninove (Meerbeke). Het ligt juist op de grens van de gemeenten Gooik, Ninove (Meerbeke) en Roosdaal en is ongeveer 12 ha groot, waarvan het grootste deel in Roosdaal ligt. Oorspronkelijk maakte het deel uit van een gordel van bossen die omheen Brussel liep. Samen met het Neigembos, het Hallerbos, het Zoniënwoud, het Liedekerkebos, het Buggenhoutbos, enz., maakte het deel uit van het grote kolenwoud dat zich ongeveer 2.000 jaar geleden over onze contreien uitstrekte.

De oudste vermelding van het bos gaat terug tot 966 onder de benaming Berechaim. Dit is een samentrekking van „Berga“: berg en „Haima“: heim, woning. Waarschijnlijk gaat het hier om de herbouwde hoeve „Hof te Berchem“, waarvan kan gezegd worden dat ze op een „berg“ ligt. Het hoogste

De Rupsendoder, een bewoner van de zandwegen van het perceel. Merk z'n vracht en links het hol met de steentjes.

punt van het bos bevindt zich ongeveer 80 m boven de zeespiegel, het laagste punt ongeveer 30-35 m. In het bos zelf uit zich dit onder de vorm van diep ingesneden en steile beekvalleien. De grote hoogteverschillen zijn hoogstwaarschijnlijk één van de oorzaken dat dit gebied nooit gebruikt werd als cultuurgrond.

Eigenlijk kan men zeggen dat dit bos een „getuigenbos“ is. Men vindt er immers de oorspronkelijke, typisch Brabantse, bodemsamenstelling en reliëf in terug. De bodem van het bos bestaat voornamelijk uit leem en klei. Deze klei is er de oorzaak van dat zich in het bos veel (kleine) bronnetjes bevinden. De biologische waarderingskaart van België situeert het bos in de leemstreek, nl. in het oostelijke deel van het Denderbekken. Deze kaart deelt het bos op in 4 types.

Het eerste type wordt omschreven als alluviaal Essen-Olmenbos. Het tweede is het Essen-Elzenbos van bronnen en bronbeken. Een derde deel van het bos wordt getypeerd als Eiken-Haagbeukenbos met Boshyacint. Het laatste type is het zuur Eiken-Beukenbos. De eerste twee types situeren zich in de

Gevlekte aronskelk.

Foto: L. Kusters

Korstmossen op het aangrenzende perceel.

vochtige, moerassige plaatsen van het bos. De laatste twee situeren zich meer op de hellingen of de hoogstgelegen delen van het bos. Hier bevinden zich dan ook meer planten die minder afhankelijk zijn van de aanwezigheid van water. De Berchembosbeek heeft ook een zeer grote invloed op de diversiteit van het bos. Het water van deze beek is zeer zuiver en herbergt daarmee ook een aantal typische diersoorten. Het betreft hier dan voornamelijk kokerjuffers en steenvliegen en larven van libellen.

Het reliëf en de bodemsamenstelling van het bos bepalen dat sommige delen moerassig en andere delen veel droger zijn. Door dit feit wordt ook de plantengroei bepaald. In de laagst gelegen en moerassige gedeelten vinden we hoofdzakelijk Essen, elzen, olmen en wilgen. Als ondergroei vinden we hier Reuzenpaardestaart, Verspreidbladig goudveil, Gevlekte aronskelk, veldbies, Dotterbloem... en op de meer verstoorde plaatsen Pitrus, Smeewortel...

Op de hellingen vinden we dan weer bomen zoals de Tamme kastanje, Zomereiken, Beuken, Haagbeuken, lindes, Grauwe abeel, Gewone platanen, olmen... De ondergroei typeert zich door de grote hoeveelheden Bosanemonen, Speenkruid, Boshyacinten, Daslook, Veelbloemige, salomonszegel, Eenbes, Breedbladige wespenorchis, Slanke sleutelbloem, Gewoon nagelkruid, Heelkruid, Maagdenpalm en Longkruid (beperkt). De plaatsen waar nog niet zolang geleden bomen werden gekapt typeren zich door de aanwezigheid van pioniersbomen en -planten, zoals b.v. de berken, bramen, Grove brandnetels en Wilgeroosje. Zij profiteren van de hoeveelheid licht en voedingsstoffen die plots beschikbaar zijn.

De ecologische waarde van het bos schuilt voornamelijk in de diversiteit

Eikelmuis

Foto: B. Odeur

van de fauna en flora. Planten als Wilde hyacint, Eénbes, Daslook en Maagdenpalm duiden immers op het feit dat het bos reeds heel lang bestaat en het gebied misschien wel steeds bos is geweest. Het zijn immers planten die zich vegetatief voortplanten (Boshyacint, Daslook) of die zich slechts zeer traag met hun zaden verspreiden (Bosanemoon). Zo werd bepaald dat de kolonisationsnelheid van Boshyacinten en Bosanemonen 6 tot 10 m respectievelijk 1 tot 2 m per eeuw bedragen!

Ook wat dieren betreft heeft het bos zeker iets te bieden. Vogels als Wielewaal, Bosrietzanger, Koekoek, Tuin-fluiter, Zwartkop, Braamsluiper, Sperwer, Buizerd, Boomvalk, Torenvalk, Bosuil en vele andere zijn hier te bewonderen. Als zoogdieren vinden we hier onder andere: Eikelmuis, Bosmuis, Bosspitsmuis, woelmuis, Egel, Mol, Wezel, Bunzing, Hermelijn (waarschijnlijk), Eekhoorn (voornamelijk in de winter te zien) en zelfs Vossen, die er wel onder jachtdruk staan! Amfibieën zijn ook vertegenwoordigd met de Bruine kikker, de Gewone Alpenwatersalamander. Het voorkomen van de Vuursalamander kan niet met zekerheid gezegd worden, maar is niet onmogelijk. Van reptielen werd enkel de Hazelworm met zekerheid vastgesteld.

Dat hier Vossen voorkomen is niet zo verwonderlijk. De laatste jaren immers neemt het aantal Vossen sterk toe in en rond Brussel. Zo blijkt de ring rond Brussel en het Zoniënwood een ideale verblijfplaats te zijn. De Vossen die hier voorkomen breiden zich sinds enkele jaren sterk uit. Het gevolg is dat er zeer veel migreren naar andere plaatsen. Deze verspreidingsroutes in Vlaanderen worden door o.a. Koen Devos (Wielewaalafd. Zwalm) achterhaald. Van hieruit verspreiden de Vos-

sen zich dan weer naar andere plaatsen. Het mag evenwel duidelijk zijn dat het belang van het Berchembos als schakel hierin zeer groot is. Het is tevens een schakel voor andere organismen.

Enerzijds wordt het Berchembos met planten en dieren „bevoorrad“ door het naburige Neigembos (in vogelvucht slechts 200 m van elkaar verwijderd) en anderzijds vormt het Berchembos een tussenstap naar andere bossen. Indien het Berchembos zou verdwijnen, kan dit tot gevolg hebben dat sommige soorten geïsoleerd raken op bepaalde plaatsen. Indien dit zo zou zijn dan zijn deze soorten tot uitsterven gedoemd.

Alhoewel het Berchembos vergelijkbaar is met het Neigembos en dat het vrijwel alle kenmerken - weliswaar in een kleinere oppervlakte - van het Neigembos in zich draagt, heeft het Berchembos één groot voordeel: de recreatiedruk is er veel lager. Dit komt omdat het bos eigendom is van zo'n 10-tal privé-personen. Daar het niet altijd duidelijk was wiens eigendom waar lag, werden omgewaaid of dode bomen niet steeds uit het bos gehaald. Ook het feit dat er door het bos slechts één smal voetpad loopt en dat het eigenlijk privé-eigendom is, heeft ervoor gezorgd dat het bos weinig recreatiedruk kent en er veel dood hout (goed voor schimmels, insecten en spechten) aanwezig is.

Het nadeel van het feit dat het bos in handen is van privé-personen is evenwel het bosbeheer. Sommige delen van het bos worden beheerd als een achtertuin of worden ingericht als een soort park. Daarbij houden weinig eigenaars een oogje in het zeil voor wat sluikstorten betreft. Hier heeft het bos

zeer zeker onder te lijden. Deze factoren hebben immers een daling van de soortenrijkdom tot gevolg.

Omdat het Berchembos een aantal structuurkenmerken bezit die typisch zijn voor oude bossen en tevens omwille van bovenvermelde eigenschappen van het bos en zijn flora en fauna heeft de Wielewaal in het bos een perceel aangekocht van 2ha 7a 60ca. Het betreft hier de allereerste Wielewaalaankoop in Brabant! Andere Brabantse Wielewaalafdelingen voeren tot op heden nog geen aankoopbeleid.

Alhoewel het aangekochte gebied enkele jaren geleden bijna volledig gekapt werd en thans overgroeid is met bramen en brandnetels, heeft dit gebied veel ontwikkelingsmogelijkheden. De jonge bomen die na het kappen werden aangeplant of die spontaan doorschieten, zullen geleidelijk aan de brandnetels en bramen overheersen en doen verdwijnen. Op dat moment komt er evenwel opnieuw plaats vrij voor de oorspronkelijke bosvegetatie, waarvan de potenties in de bodem bewaard zijn gebleven.

Uiteindelijk is het de bedoeling om de oorspronkelijke toestand van het bos op deze plaats te herstellen. Het beheer van dit stuk zal zich dus beperken tot het onder controle houden van dominerende bomen- en plantensoorten ten voordele van zeldzamere planten. Ook zal getracht worden om het sluikstorten te verminderen en de slechte ingrepen op het bos door bepaalde eigenaars zoveel mogelijk te beperken. In de mate van het mogelijke zal de recreatiedruk tegengehouden worden of althans in goede banen geleid worden. Dit om de schade aan het bos zoveel mogelijk te beperken.

Wie dit project wil steunen, kan een bedrag storten op rekening nr. 979-3529555-21 van Wielewaal Ninove, Pollare Dorp 62, 9401 Pollare. We doen een speciale oproep naar onze Vlaams-Brabantse afdelingen en leden om dit eerste aankoopproject in hun nieuwe provincie te steunen. Voor giften vanaf 1.000 F ontvangt u een fiscaal attest.

*Stefaan Kestens, Kleine Lostraat 4,
1760 Roosdaal (054/33 07 42)*

Een verhaal..

De Turfputten te Honegem.

LANDSCHAP HONEGEM SOLEGEM SINT-APOLLONIA

Van mensen en wortels

Leven heeft veel met wortels te maken. Dat lijkt vrij vanzelfsprekend voor een knotwilg. Maar het draagt ook veel waarheid in zich. En ik kan het weten. Een knotwilg.

Maar laat me mezelf even voorstellen. Ik ben dus een wat oudere, stilaan knoestige knotwilg. Niks unieks. Gewoon in een rij andere wilgen en aan een smalle gracht met de weidedraad diep in mijn schors vergroeid.

En toch ben ik een gelukkige boom. Ik sta, sinds deze winter vers geknot, in het beschermde landschap "Honegem - Solegem - Sint Apollonia" en met zicht op een

oude turfput, nu uitgegroeid tot een prachtig stukje natuur. Maar dat alles is een lang verhaal.

Luister maar ...

Wielewaal-afdeling Denderland

Een oud verhaal

Toen ik 40 jaar geleden gepoot werd, was alles heel anders dan vandaag. Ja, het gebied lag ook toen in de alluviale vlakte van de Molenbeek en de Dorenbeek. Ja, het was ook toen een vochtig weidelandschap. Maar toch was het anders. Voor het grootste gedeelte werd het gebied gebruikt als één enorme hooiweide met nazomer-begrazing. En je weet wel, toen werd er pas in juni gehooïd. Mest was er immers veel minder dan nu en het drassige karakter in de winter hield de boeren tot ver in het voorjaar weg uit het gebied. En

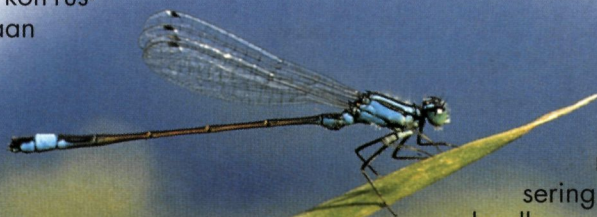
Het Moeras te Honegem wordt afwisselend gedomineerd door de bloemen van Waterviolier en Waterranonkel, de Gele waterkers en Kattestaart en Wederik.

De Bosgeelster, een zeldzame, kleine lelie-achtige, die reeds bloeit in maart.

het was prachtig. De hele voorjaarsflora, van Dotterbloem en Bosgeelster in april tot Koekoeksbloem, Meiorchis en Pinksterbloem in mei, kleurde de vallei gewoon schitterend.

Het was ook de tijd dat de laatste vlasrootputten in de oude Turfput verlaten werden. De natuur kon rustig zijn gang gaan om hem te vormen tot een schitterend schouwspel met

modernisering van de landbouw deed, zij het in beperkte mate, zijn intrede in het gebied. Kunstmest, herbiciden en het vroeger uitdrogen van de grond gaven alle kansen aan de klassieke

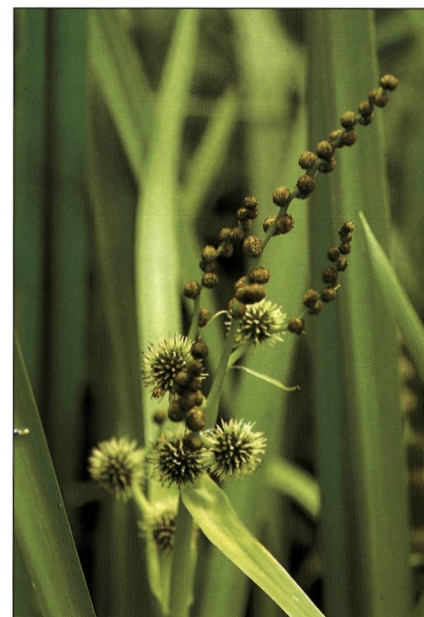
Waterviolier, Grote egelskop, Lisdodde, Grote waterweegbree, vele zegges en nog veel meer fraais. Mei en juni waren ieder jaar goed voor schitterende broedseizoenen met Rietzanger, Zomertaling en Woudaapje. En dan heb ik het nog niet eens gehad over de salamanders, de vlinders en de vele libellen en waterjuffers aan de put.

Een fout verhaal

Maar veel is er toen fout gegaan. Vele eigenaars zagen meer heil in canadapopulieren. Het open grasland viel ten prooi aan de monotone "bossen", waarin vaak illegale weekendhuisjes werden opgetrokken. Bovendien onttrokken de kana's veel water aan het gebied, wat het vooral in de zomer veel droger maakte. Ook de

grasakkers, die onze weiden geworden zijn. En hier en daar verrees ook de onvermijdelijke maïs-akker.

Ook voor mij was de pret er stilaan af. Knotten gebeurde nog nauwe-

Grote egelskop.

lijks. En ik mag dan nog niet klagen. Veel van mijn broeders hebben deze tijd niet eens overleefd. Ze zijn gewoon gerooid. De natuurwaarde van het gebied verkleinde ieder jaar verder. Er was nog de Turfput en wat relictweiden waar de oude flora standhield. Maar zo veel minder dan ooit. Toen ik nog jong was. Tot ...

Een nieuw verhaal

... ik een paar jaar geleden een aantal, mij verder nauwelijks bekende, mensen regelmatig zag voorbijwandelen. Meestal met laarzen en druk pratend. Soms stilstaand in volle bewondering voor een vergeet-me-nietje of een Groene kikker, dan weer met de verrekijker in aanslag voor een groep Sijsjes. En sindsdien lopen die mensen hier vaak. En ze

Een toekomstverhaal

Laatst waren ze nog eens blij, die Wielewalers. Ze hoorden de Waterral roepen. Een nieuwe soort. Vergeet het maar. Ik sta hier al veertig jaar. En die Waterral is er eigenlijk bijna altijd geweest. Maar ja, laat ze hun enthousiasme maar. Ze leveren goed werk. En vooral, ze knotten mij. Er is weer toekomst voor dit gebied. Ik heb vernomen dat ze de weide waar-

In een knotwilg brachten Ransuilen hun jongen groot.

Dotterbloem.

doen wat. Het schijnen Wielewalers te zijn. Sinds het gebied in 1992 als landschap beschermd werd, hebben ze een aantal hectaren boeiende natuur aangekocht, waaronder het grootste gedeelte van de Turfput.

En ze doen wat. Weiden worden weer gehooïd, Canadapopulieren gerooid, hagen weer aangeplant en vooral, wilgen krijgen weer de beurt waarop ze recht hebben. Je ziet de resultaten al een beetje. In korte tijd zie je weer schrale hooilanden met een enorme uitbreiding van een aantal boeiende plantensoorten. De boomvalk broedt er weer. Er zijn meer dan vijf zangposten van de Gekraagde roodstaart en ook de Dodaars blijft er met twee koppels broeden.

rond ik sta, gaan aankopen. Een terrein met schitterende perspectieven op natuurontwikkeling en strategisch - ik ben niet zomaar een knotwilg - gelegen. Ja, dit heeft toekomst. Natuur krijgt hier op-

nieuw een kans. Die moeten wij, knotwilgen, met onze vele takken grijpen.

Van knotwilgen en mensen

Knotwilgen hebben makkelijk praten. Ze staan daar, dag en nacht. Ze zijn er dus altijd als die Waterral zich laat horen.

Natuur liefhebbers en leden van de werkgroep niet. Die moeten ook werken en dossiers opstellen en terreinen beheren en aankopen regelen. En moe van dat alles ook eens slapen. Net wanneer de waterral dat niet doet.

Maar voor de rest heeft die knotwilg overschot van gelijk.

Wat is

Ons reservaat 'Honegem - Solegem - Sint Apollonia' is meer dan de moeite waard. Het is gelegen in het grensgebied van Aalst, Erpe (Erpe - Mere) en Lede in de alluviale vlakte van de Molenbeek en de Dorenbeek. Het gebied is met zijn 100 hectare sinds 1992 als landschap gerangschikt om zijn biologische, esthetische en historische waarde. In datzelfde jaar heeft de werkgroep Honegem van de Wielewaalafdeling Denderland een eerste perceeltje hooiland aangekocht en in beheer genomen. Ondertussen is het reservaatgedeelte al uitgegroeid tot meerdere hectaren.

Het hele landschap staat op de kaart van de Groene Hoofdstructuur ingekleurd als natuurontwikkelingsgebied en is veelal omgeven door natuurverbindingsgebied. We hebben trouwens de volle ambitie om het op termijn te laten uitgroeien tot

Natuurbeheer gaat steeds gepaard met studie van fauna en flora.

een natuurkerngebied. Het koninginnestuk van het reservaat behelst een turfput uit de 18e eeuw, die tot 1948 als vlasrootput in gebruik gebleven is en waar zich nu een schitterende moerasvegetatie ontwikkeld heeft. Verder zijn er twee bossen, die dat al eeuwenlang zijn, talrijke kleine landschapselementen en een botanisch bijzonder boeiend stuk blauwgrasland.

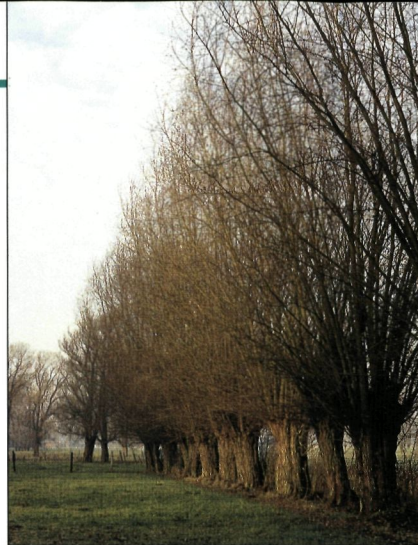
Wat komt

Op korte en middellange termijn zijn er heel wat plannen voor ons gebied. In eerste instantie willen we via verschillende aankopen, beheersovereenkomsten en huurcontracten aaneengesloten percelen verwerven om aldus de waterhuishouding te controleren en de pracht van de vroegere hooilanden weer in ere te herstellen. Rond dit alles zijn we volop bezig met het ontwikkelen van een lange-termijn

mijn-visie, waarbij we ook op educatief vlak heel wat plannen hebben. Daarnaast zullen we ook in de toekomst bezig blijven met inventarisatie en een ecologisch verantwoord beheer. Vooral onze rijke amfibieënfauna, maar ook onze avifauna, libellen en de botanie zullen we blijvend een warm hart toedragen. Deze soortenrijkdom zullen we via het nodige beheer op peil houden of zelfs vergroten.

We hebben immers een knotwilg die we fier willen laten zijn.

Knotwilgenrijen zijn beschermd omwille van de landschappelijke waarde.

... met uw steun

Maar knotwilgen zijn moeilijke jongens. Ze tevreden stellen is niet zo eenvoudig. En vooral, het kost geld. Veel geld. Daarvoor moeten we ook op u rekenen. Uw gift kan weer een nieuw stukje grond betekenen dat veilig gesteld wordt voor een echte toekomst.

Scheningen (met fiscaal attest vanaf 1.000 F.) kan je doen via het nummer 000-03 19785-73 onder vermelding van Project 41 Honegem aan Wielewaal vzw, Graatakker 11, 2300 Turnhout.

Contacten voor wandelingen, verdere informatie over of medewerking met de Wielewaal en/of de werkgroep kunnen via de conservators :

Daan Stengée
Onegem 74 - 9300 Aalst
053/77 41 41
Jan Van den Berghe
Sint Jobstraat 137 - 9300 Aalst
053/77 32 64

Tekst : Jan Van den Berghe
Foto's: W. D'Haeseleer, M. De Schrijder,
D. Stengée, R. Willockx

Naast deze Kamsalamander worden alle andere watersalamanders er waargenomen.

VERENIGINGSBERICHTEN

Indiareis najaar '95 (Organisatie Exotic Journeys - begeleidt: M. Decler)

Michel Decler is een free-lance natuur- en reportagefotograaf die jaarlijks naar India trekt. Hij doorkruiste dit subcontinent in alle richtingen, waarbij hij iedere jungle en elk tempelcomplex doorsnuffelde. Van 23 oktober tot 7 november '95 begeleidt hij De Wielewaal doorheen de hoogtepunten van het natuur- en cultuurleven dat dit land rijk is.

Wanneer we op 23 oktober te Delhi zullen toekomen, zijn de regens uitgeblust en hebben ze het land omgetoerd in een weelderige begroeiing. De mosterdvelden doen Rajasthan veranderen in een zee van geel, doorspekt met kleine, lemen dorpjes en intrigerende tempelcomplexen.

Na een goede nachtrust rijden we met eigen ruime bus naar Agra, de stad van de Taj Mahal, gelegen aan de westelijke oever van de Jamunarivier op zo'n 200 km ten zuiden van Delhi. Het is waarschijnlijk het meest extravagante liefdescomplex op deze aarde, neergezet door Shah Janah voor zijn meest geliefde vrouw die overleed in het kraambed van haar 15de kind in 1629. 20.000 mensen werkten aan het gebouw en experts uit gans Eurazië werden aangesproken voor de architectuur en de versiering van dit praalgraf. Het is hier dat we in de namiddag de unieke constellatie van een volledige zonsverduistering zullen meemaken als een magisch gebeuren.

Wie niet wordt bekoord door de unieke vormgeving noch door het exquiste detail van inlegwerk kan zich vanaf dit marmeren bolwerk vergapen aan de rivier waar duizenden vogels doortrekken vanuit Oost-Europa, de Pamirs, Siberië en hier worden aangevuld met de plaatselijke gasten. Naast de vele Tureluurs, Zwarte ruiters, Groenpoten, Witgatjes, Oeverlopers, Bosruiters... zijn er ook de talrijke Steltkluten, Poelruiters, Vorkstaartplevieren, Kleine, Middelgrote en Grote zilvereigers, Bonte ijsvogels, Groene bijeneters, Aasgieren...

En ook de dichte, groene, aangelegde tuinen rond het monument hebben hun

tropische attracties: parkieten, neushoornvogels, Indische scharrelaars... De reusachtige koepel van het gebouw vormt een ideale uitkijk voor o.m. Slechtvalk, wouwen, gieren en andere vrijbuiters.

Vanaf het indrukwekkende Rode Fort, dat oprijst aan de overkant van de Taj en een „must” is als je Agra aandoet, is het maar een stap tot aan de Kinari Bazaar: de oude markt met zijn, middeleeuws aandoende, smalle en drukke steegjes en zijn oude ambachten, een uitgelezen en authentieke plek voor de koopjesjagers.

We vinden een goed onderkomen in Hotel Amar, waar je tijdens de middagrust in de tuin kunt „vogelen” of genieten van een duik in het openluchtzwembad.

Honingzuigers zoeken er de rijkbloeiende Bougainvillas op terwijl grond-eekhoorns graag je krakkers of pindas delen. De volgende morgen na het ontbijt is het slechts anderhalf uur rijden (mits er niet teveel vogeloponthouden zijn onderweg) naar het Eldorado van de vogelaar: Keoladeo Ghana of populair gekend als het Bharatpur vogelreservaat.

Barathpur heeft qua cultureel erfgoed weinig te bieden, maar de groene long die enkele kilometers buiten het stadscentrum ligt is zeker een der aantrekkelijkste ter wereld qua soorten vo-

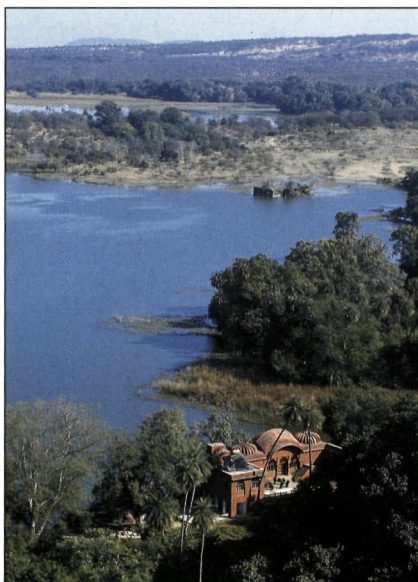
gels en hun dichtheid. Het kleine park ($\pm 29 \text{ km}^2$) wordt bevolkt door zo'n 400 soorten vogels en jaarlijks vullen uitgelezen vogelaars de lijst nog aan. Het gebied vormt eigenlijk een depressie te midden van de droge boomsavanne van Rajasthan en het trok oorspronkelijk slechts tijdelijk na de regens wat watervogels aan. Door een ingenieuze ingreep van de plaatselijke Maharadja werd, door middel van dijken en sluizen en via de aanvoer van een kanaal, water in het gebied gesluisd en vastgehouden, waardoor binnen de kortste tijd het Keoladeowonder geschiedde.

Wanneer we te Barathpur aankomen zijn de plassen overgroeid met lelies en te midden van deze schittering visen duizenden ooievaars, lepelaars, ibissen, reigers, aalscholvers... Alleen al de Aziatische nimmerzat bezet zo'n 15.000 nesten en de bloeiende acacias hangen er zwaar neer onder de enorme broedkolonies. Terwijl de broedvogels hun jongen grootbrengen komen duizenden Euraziatische trekvogels het gebied binnengevallen die op hun beurt tientallen prooivogels aantrekken. Zowat alle West-Palearctische arenden worden er, soms van erg nabij, opgemerkt.

En ook de eenden laten het niet afweten. Kleurrijke Casarcas laten er zich nasaal opmerken; Pijlstaarten, Smienten en talingen vallen er massaal in, duikelende Witoogeenden en Krooneenden glijden er tussen de drijvende gentianen en Fluiteenden fladderen er vrolijk rond.

Ooit werden hier meer dan 4.000 watervogels op één dag geschoten. Nu zijn de geweren verstomd en is het park uitgegroeid tot een der trefpunten van het vogelkijkend volkje. Maar er is meer.

De grote verscheidenheid aan biotopen (van open water tot droge boomsavanne) trekt naast een gevarieerde vogelpopulatie ook heel wat andere diersoorten aan. Het moeras is één levend geheel van moerasvegetatie, visen, schildpadden, varanen, amfibieën, otters... Stevige Sambarherten waden en zwemmen door het natte element en Nijlgauantilopen en Viskatten zoeken er een rijke aanvullende

Lodge in Ranthamborejungle.

Saruskraanvogels.

De bedreigde Tijger.

Twée „festivalgangers“

voeding. Op een boogscheut daar vandaan trekken Zwartbokantilopen, Axisherten, Gordeldieren, Renvogels, tapuiten... doorheen de droge savanne en alle overgangsgebieden tussen extreem nat en droog bieden een specifieke dierenwereld.

We verblijven in hartje reservaat van waaruit we wandelend, fietsend of per rikshaw het gebied doorkruisen. En om helemaal in de sfeer te komen worden we gondelend in kleine, platte boten door het moeras gegleden tijdens zonsopgang. Een 6-tal dagen moet het gebied ons in de pan houden, terwijl we met de bus ook de omgeving gaan verkennen naar plaatselijke juweeltjes van natuur en cultuur.

Vanaf Barathpur rijden we nog zo'n 200km zuidwaarts richting Sawai Madhapur. Aan de Banas-rivier, waar de kleurrijke Bheels wonen nemen we een lunchstop, terwijl we de uitkijken naar zowat alle mogelijke Siberische steltlopers (Mongoolse plevier, Woestijnplevier, Kleine goudplevier, Steppenkievit, Witstaartkievit, Bredebekstrandloper, Bokje, Stekelstaartsnip, Poelruiter, Terekrutter...)

's Namiddags nemen we onze intrek in het „Joomer Bauri castle“, een vroegere koninklijke jachtlodge bovenop een heuvel. De comfortabele kamers zijn erg sfeervol en Oosters getint, er is een gezellige bar op het balkon en het dakterras biedt een prachtig uitzicht voor de jungle. Elke morgen komen de ruime open jeeps ons ophalen en trekken we het gebied binnen dat genoemd werd naar het enorme fort dat het park domineert.

De bladverliezende jungles zijn de mooiste die ik ooit mocht aanschouwen. Gouden graslanden, doorspekt met grillig gevormde acacias, wisselen af met dichtbegroeide ravijnen en steile rotswanden. Oude gebouwen, tempels en muren zijn er overgroeid door pipal en levensbomen en de rivieren verspreiden zich in de vallei tot prachtige lotus-overgroeide meren, die naast een zeer rijke en verscheiden vogelwereld ook vele tientallen Moeraskrokodillen tellen. Het park bezit, naast de duizenden herten en antilopen, ook heel wat panthers, beren, Caracals, hyenas, Junglekatten, mangoesten, monitorleguanen, Wilde varkens...

Maar Ranthambore is vooral, en terecht, beroemd geworden vanwege zijn Tijgers die nu, door toedoen van een zeer strikte bescherming, vooral overdag actief zijn en alle schuwheid

voor de mens verloren hebben. Het observeren van deze grootse katten is nooit een garantie, maar er is geen 2de plaats ter wereld waar de kansen zo optimaal zijn.

De middag kunnen we doorbrengen in het panoramische fort met ons lunchpakket (dat we zelf opeten of voederen aan de Langoerapen) of uitrusten in onze lodge.

Na 3 dagen hebben we Kipling's jungle op zowat alle jeeptracks doorkruist en ruilen we dit stuk oer-India voor de traditionele gronden van Pushkar. Het stadje leunt aan tegen een mooi meer, omringd door tempels en is een belangrijk spiritueel centrum voor Hindoes.

Gelegen aan de rand van de woestijn is het een ideale pleisterplaats voor doortrekkende vogels, maar we zijn vooral hierheen gekomen vanwege het festival dat volksstammen vanuit gans Tajasthan aantrekt en pelgrims vanuit het ganse subcontinent. De volksstammen komen erheen om te baden in het meer, dat zou ontstaan zijn uit een traan van Brahma tijdens de volle maan van Kartik Purnima.

We verblijven er in tweepersoons luxetenten die opgezet zijn naast het meer en laten ons gedurende 3 dagen onderdompelen in de sfeer. Ook verwen de vogelaars komen hier aan hun trekken want het meer is erg vogelrijk en in de omgeving zijn verschillende depressies met watervogels en steltlopers, terwijl de woestijnomgeving ook weer zijn typische soorten telt. Het kleine stadje is een shoppingparadijs voor textiel (katoen, linnen, zijde) en juwelen (zilver, goud en edelstenen).

Maar het spektakel bij uitstek zijn de ± 200.000 leden van verschillende volksstammen die in hun meest kleurrijke uitzet en beladen met juwelen, via ossekarren en kamelen het feest komen vervoegen, er baden in het meer en in de tempels hun eeuwenoude rites opvoeren. 's Avonds worden de maaltijden bereid op duizenden houtvuurtjes en baadt de ganse gemeenschap in het licht van de volle maan dat reflecteert op de hoge woestijninduen en het land onderdompelt in een sfeervolle stilte.

We verlaten het feest op de 3e dag en rijden richting Sultanpur, een vogelreservaat op zo'n 30 km van Delhi dat vooral populair is vanwege de soms grote concentraties pelikanen (Roze + Kroeskop) en flamingos. Maar ook zowat alle West-Palearctische eenden

worden er waargenomen. Het is een laatste groet aan de uitbundige, gevederde wereld van India en de namiddag brengen we door in Delhi waar enkele kamers worden voorzien om zich te verfrissen en uit te rusten, terwijl de ondernemenden nog mogelijkheid krijgen om te shoppen of de sfeer van de oude grootstad op te snuiven.

Praktisch

De reis gaat door van 23 oktober tot 7 november. De kostprijs zal ongeveer 72.000 F. bedragen. Inbegrepen zijn: de rechtstreekse retourvlucht Brussel-Delhi, alle logies (zeer verzorgd, op basis van tweepersoonskamers met bad of douche), alle maaltijden (vegetarisch en niet-vegetarisch), alle plaatselijk vervoer, alle toegangstickets + een volledige reisverzekering met Elvia.

Niet inbegrepen zijn extra drinks, tips (vrijblijvend), airportaks Delhi (ong. 300 F).

Wie mee wil, kan zich inschrijven door storting van 20.000 F voorschot op het rekeningnummer 000-0319785-73 van De Wielewaal, met vermelding „Voorschot Indiëreis personen" en naam van de deelnemer(s). Datum van storting zal gelden als inschrijving daar we vanwege het karakter der reis en de te bezoeken plaatsen, het aantal deelnemers tot max. 20 beperken.

Begin september '95 is er een bijeenkomst voorzien waar je de begeleider en je medereizigers kan ontmoeten, waar er dia's worden getoond omtrent de te bezoeken plaatsen en waar je al de vragen kwijt kunt.

Uit het verslag van de Raad van Beheer van 10 september 1994

- Gie Luyts werd door de minister aangesteld als vertegenwoordiger van De Wielewaal in de Hoge Raad voor Natuurbehoud.
- Sneeuwuitje, een keten van wasserettes in het Waasland sponsort ons reservaat de Saleghemkreek.
- De Wielewaal opteert voor een samenwerking met Triodos Bank op het niveau van de vzw. Voor de leden en de afdelingen zal het Kerkel sparen verder aangemoedigd worden. Zowel Triodos Bank als Netwerk vzw (Kerkel sparen via ASLK) konden ons elk op een verschillend domein een aantrekkelijk pakket voordelen bieden.

- De Wielewaal gaat zijn statuten aanpassen aan de huidige noden. De ontwerpstatuten worden voorgelegd aan de leden van de algemene vergadering en aan de afdelingen. Zij kunnen hun bemerkingen schriftelijk kenbaar maken en uitdiscussieren op provinciale vergaderingen. Op de algemene vergadering van 19 februari 1995 moeten dan de nieuwe statuten goedgekeurd worden.
- Wouters Mertens, secretaris van afdeling Ninove, is de nieuwe voorzitter van de Werkgroep Promotie. We wensen hem veel succes toe in deze functie.
- In 1995 wordt speciaal aandacht besteed aan ledenwerving. De Werkgroep Promotie deed hierrond verschillende voorstellen: een mailing door het secretariaat aan de Vlaamse bibliotheken, een wervingsactie voor de leden (zie elders in dit nummer), een analyse van het ledenbestand met suggesties voor ledenwerving werd aan de afdelingen bezorgd. Er is een nieuwe promotiefolder in aanmaak.
- De prijs H. Franckx die jaarlijks zal toegekend worden aan de afdeling die De Wielewaal op de origineelste manier promootte, werd vastgesteld op 25.000 F.
- Michel Declerq begeleidt een Indiëreis voor De Wielewaal van 23 oktober tot 7 november 1995 (zie elders in deze rubriek).
- Tierra vzw is een organisatie die natuurreizen organiseert met de doelstelling op die manier een bijdrage te leveren aan het natuurbehoud dichtbij huis en verder weg. Tierra heeft eigen reisprogramma's maar wil ook reizen op maat van de afdelingen organiseren. Een deel van de opbrengsten van de reizen gaan naar een project dat de reiziger zelf bepaalt. Onze vereniging dient het Bos t'Enname in als project.

Luc Meul

18de Vlaamse Ardennendag 23 april 1995

Het wordt weer hoog tijd om onze planning voor 1995 op punt te stellen. Waar zouden we eind april met onze afdeling op excursie kunnen gaan? Naar de Vlaamse Ardennen natuurlijk! Zeker nu het aanbod aan excursiegebieden uitgebreid is met enkele mooie plekjes in het Geraardsbergse, dit

dankzij de aankoopactiviteiten van het Natuurfonds Vlaamse Ardennen in die regio vorig jaar... en dankzij de medewerking van de plaatselijke Wielewaalgidsen.

De volledige lijst van gebieden ziet er zo uit:

Brakel: Diggiewandeling, kleinschalig landschap

Ename: reservaat Bos t'Ename

Etikhove: Maarkebeekdal

Everbeek-Boven: Haeyesbos of Trimontbos

Heurne: Snippenwei en Dal

Hotond: Beiaardbos of Ingelbos

Kluisbergen: Kluisbos (enkel 's voormiddags)

Kwaremont: kleinschalig landschap

Louise-Marie: Bos ter Eecken of Muziekbos

Melden: Koppenberg

Michelbeke: Zwalmvallei

Mont-Saint-Aubert en Doornik: enkel namiddag

Nokere: Kordaelbos (enkel voormiddag)

Opbrakel: Brakelbos

Ophasselt: Moenebroeken

Overboelare: 3-bossenwandeling of Rietbeemd (dit laatste enkel 's namiddags)

Ronse: Bois Joly of oude spoorweg

Plantencursus: determineren van planten

Wielewaal Land van Waas-Zuid organiseert in samenwerking met C.V.N.-Waasland een cursus met als doelstelling het determineren van planten.

Plaats: St.-Niklaas.

Deelnameprijs: 2.500 F.

Inbegrepen: 10 lessen hfdz. op zaterdag (6 binnen- en 4 buitenactiviteiten), twee busreizen.

Startdatum: 25 februari 1995. Einddatum: 24 juni 1995.

Inlichtingen bij G. Keereman, tel. 03/776 87 30. Storten op rekening nr. 750-9356387-22, t.a.v. G. Keereman, Luccastraat 9, 9100 St.-Niklaas. Aantal deelnemers beperkt.

Rozebeke: Zwalmvallei

Schorisse: Bos te Rijst

St.-Blasius-Boekel: kleinschalig landschap

St.-Goriks-Oudenhove: Mijnwerkerspad

St.-Kornelius-Horebeke: Perlinckbeek

St.-Maria-Oudenhove: Kloosterbos

Velzeke: archeologisch museum

Wortegem: Bouvelobos

Zegelsem: Burreken

Zulzeke: Kabernol

Bespreken kan: liefst telefoneren, bij Karel De Waele, tel. 09/386 45 60

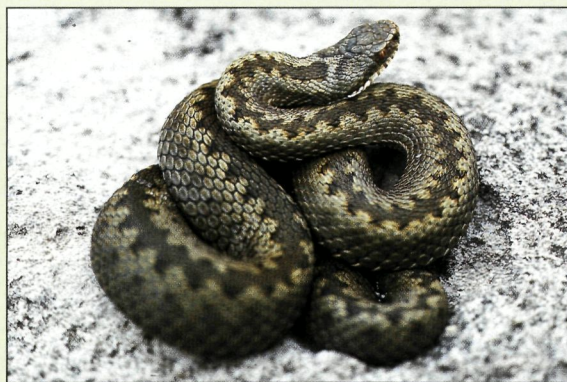
SOS ADDER

De Adder is in Vlaanderen een sterk bedreigd reptiel. Deze slang komt nog enkel voor in de Antwerpse Kempen. Enkele kleine relictpopulaties zijn gedoemd om in de toekomst te verdwijnen. Een vrij grote populatie leeft in een groot heidegebied en is niet bedreigd.

Uit gegevens van leden van de Wielewaal en van medewerkers van Hyla, de Herpetologische Werkgroep van de Wielewaal, blijkt dat een kleine maar vitale adderpopulatie bedreigd is door activiteiten van de mens. Zonder beschermende maatregelen dreigt ook deze populatie te verdwijnen.

De Wielewaal heeft in het leefgebied van deze populatie enkele terreinen in bezit en nog enkele in beheer. Nog maar pas werd een terreintje van 1 ha gekocht en voor een gebied van zowat 7,5 ha werd een beheersovereenkomst afgesloten.

Een eerste aanzet! Maar er is meer, heel wat meer nodig. Daarom start het plan 'SOS Adder'. De doelstellingen zijn eenvoudig: informatie verstrekken, maar vooral aankopen van terreinen in 'Adderland'.

Dat is een bijzonder belangrijk project. Er komt verdere informatie over de Adder in 'Wielewaal', maar wacht niet langer en help deze slang in nood. Dat kan door een gift op rekeningnummer 000-0319785-73 van de Wielewaal, met vermelding 'SOS Adder'. Voor giften vanaf 1000 F ontvangt U een fiscaal attest. Gelieve uw rijksregisternummer te vermelden (te vinden op de achterkant van uw identiteitskaart, beginnend met uw geboortedatum en daarna vijf cijfers).

R. Willockx

voor u gesprokkeld

Samenstelling: R. De Fraine en H. Franckx

Bronnen: *Birdwatch* 1993/16 & 17, *British Birds* 87/8, *De Takkeling* 2/2, *Het Vogeljaar* 42/4, *Irish Birds* 5/1, *Le Courier du Rôle* nr. 4, *Limburgse Vogels* 5/1, *Ringings & Migration* 15/1, *SOVON-jaarverslag* 1993, *SOVON-nieuws* 7/2.

- Hoewel dagroofvogels in Groot-Brittannië volledig beschermd zijn, werden aan de RSPB de volgende inbreuken tijdens de broedperiode 1993 gemeld: 26 geroofde nesten van Slechtvalk en acht adulten gedood; twee Blauwe kiekendieven gedood of vergiftigd en 11 nesten vernield; 21 Buizerds en twee Steenarenden gedood; vier Rode wouwen vergiftigd; een Zeearend en drie Haviken geschoten en vijf Sperwers geschoten of gevangen.
- In Finland worden sinds de winter 1956/57 transecttellingen uitgevoerd. Tijdens deze telling die driemaal gedurende de winter plaatsvindt, bezoekt de waarnemer een vooraf gekozen route te voet of per ski. De Geelgors is de talrijkste vogel tijdens de tellingen, terwijl de Koolmees de soort is die op de meeste routes wordt waargenomen. Gerend over het hele tijdvak zijn o.a. Goudhaantje, Ekster, Raaf, Pimpelmees, Groenling, Grote bonte specht, Goudvink en Geelgors duidelijk toegenomen, terwijl het bergafwaarts ging met Auerohoen, Korhoen, Hazelhoen, Zwarte specht, Kauw en Kuifmees.
- De Kleine torenvalk is in Spanje in 20 jaar afgenomen van 100.000 broedparen naar 5.000. Dit is een gevolg van het omzetten van braakliggende grond in cultuurgrond en het bebouwen van vroeger grasland waardoor de prooien van deze roofvogel verdwenen.
- Omdat de Blauwe reiger ook veel zoogdieren op zijn menu blijkt te hebben, is deze soort niet optimaal geschikt als indicator voor de kwaliteit van het Maaswater. Een onderzoek in Nederlands Limburg werd om die reden gestopt.
- Op 8 april 1994 zat een Nederlands-Limburger uit te blazen op een bank toen een vrouwtje Koolmees op hem neerstreek en uit zijn trui allerlei plukjes wol haalde. Dit duurde zo'n 30 seconden. Vervolgens vloog dit vrijpostige vrouwtje weg met een snavel vol nestmateriaal.
- Gedurende drie jaar werden de prooien nagegaan die twee Ierse huiskatten aanbrachten. 30% van de prooien waren vogels, en 22% van de geïdentificeerde gedode vogels waren Roodborsten.
- Ongeveer vier miljoen steltlopers verblijven jaarlijks tijdens de winter tussen Tunesië en Gabon. In Gabon, West-Afrika, zijn dit voornamelijk: 15.000 Krombekstrandlopers, 14.000 Kleine strandlopers, 8.000 Zilverplevieren en 5.000 Rosse grutto's. Maar ook watervogels zijn er talrijk aanwezig: 10.000 Reuzensterren, 7.000 Koereigers en 6.000 Zwarte sterren.
- Gedurende het broedseizoen 1993 werden acht zangposten van de Kwartelkoning vastgesteld in de Fagne en zeven in de Famenne (franstalig België). Deze hoge score is vergelijkbaar met andere goede jaren zoals 1983, 1985 en 1986.
- In 1983 hebben er in de baai van de Somme (Frankrijk) Koereigers gebroed en in Normandië Kleine zilverreigers.
- Weidevogelreservaten in Nederland bevatten vaak de meest zeldzame broedvogels, de intensivatie van 1993 is daar een schitterend bewijs van: 1 Roerdomp, 2 Smient, 17 Bruine kiekendief, 1 Kwartelkoning, 3 Porseleinhoen, 34 Kempshaan, 2 Zwartkop-meeuw, 6 Nachtzwaluw, 2 Draaihals, 307 Rietzan-ger, 6 Grote karekiet, 2 Grauwe klauwier en 3 Bonte kraai.
- Sinds 1991 worden in het Nederlandse Waddengebied de karakteristieke broedvogels geïnventariseerd. De telling van 1993

Blauwe reiger met Woelrat

Foto: B. Odeur

bracht aan het licht dat vele soorten in beweging zijn. De aalscholverkolonie op het eiland de Hond liet een groei zien tot minimaal 94 nesten, tegenover 30 in 1992. Nog nooit tevoren hadden er zoveel Lepelaars in het Waddengebied gebroed: 284 paren! De Kokmeeuw bleef de talrijkste meeuw, Zilvermeeuw nam af en Kleine mantelmeeuw nam fors toe. Er werd slechts één koppel Zwartkopmeeuw vastgesteld en Dwergmeeuw liet het volledig afweten. De Grote stern nam op Griend toe, op Terschelling kwamen 140 paar tot broeden. De Dwergstern liet een duidelijke stijging zien ten opzichte van 1992.

- Toen bleek dat er slechts een kleine kans bestond dat Haviken uit een oostelijk Noordbrabants gebied uitvlogen, ging Vogelbescherming Nederland tot de actie over. Tijdens de broedperiode 1993 werden de piepjonge Haviken voorzien van een elektronische transponder. Dit is een minuscule zendertje dat onderhuids wordt aangebracht. Het heeft de grootte van een luciferkop en wordt door middel van een injectienaald door een dierenarts bij de vogel ingeplant. De ingebrachte transponder, ook wel chip genoemd, zendt een unieke code uit die met een speciaal detectie-apparaat op afstand kan gelezen worden. De werking van de chip is van onbepaalde duur en heeft voor de vogel geen negatieve invloed. Wanneer de Haviken uit het nest worden gehaald, zijn ze eenvoudig op te sporen. Een opvallend resultaat was er: door de ruchtbaarheid die er aan het experiment werd gegeven, zijn alle Haviken gezond (en met chip) uitgevlogen.

- Sperwer-broedvogels in de

Zuiderkempen hebben vogels als prooidieren. In de broedperiode 1994 werd een koppel vastgesteld dat naast vogels ook jonge Konijnen, uitlopers, consumeerde en een ander koppel dat één Eekhoorn op het menuhad gehad.

- Reizen is gezond maar moet ook begeleid zijn met aangepast voedsel. Wanneer mijn vrouw en ik op reis vertrekken, nemen wij boterhammen met roerei mee voor onderweg. Een Visarend in augustus op trek in Engeland ving omstreeks negen uur een forel en at er het voorste deel van op. Na ongeveer twee uurtjes, genoeg om zijn eten te laten zakken, nam hij de halve forel in de klauwen en vloog ermee weg, zijn trek verder zettend in zuidelijke richting.

- In Nederland lijkt het er op dat Boerenzwaluw en Gierzwaluw als broedvogels achteruit zijn gegaan. SOVON en Vogelbescherming Nederland hebben gezamenlijk een project opgestart om de nestplaatskeuze van beide soorten vast te leggen, met als doel beide soorten later beter te kunnen beschermen.

Enkele voorlopige conclusies voor de Boerenzwaluw: in schuren met pluimvee zijn weinig nesten gebouwd, deze sector is voor deze soort nauwelijks van betekenis. In 63% van de onderzochte gebouwen kwamen vroeger zwaluwen voor, nu is dit slechts voor 28% het geval. In 71% van de gebouwen is de soort naar de mening van de bewoner afgenomen, slechts 3% stelde een toename vast. Het aantal nesten per gebouw is groter naarmate de invliegopening van de broedruimte groter is.

Gierzwaluwen inventariseren is een lastige en tijdrovende klus. Ze komen overwegend in steden voor. Naarmate de gebouwen

Grasmus op Sleedoorn

Foto: L. Kusters

ouder zijn, zijn er vaker Gierzwaluwen te vinden. Ze broeden graag onder ouderwetse dakpantypes. Nieuwe nesten vindt men meestal dicht bij de oude kolonie.

- De aanwezigheid van struiken (voornamelijk bramen), sloten en/of greppels en akkers zijn gunstige landschapselementen voor de vestiging van een Grasmus; ongunstig zijn verharde wegen, houtwallen en bomenrijen zonder struikopslag, nabijheid van bebouwing en bos.
- Spanje gaat in 1995 het nationaal park Los Monegros oprichten in de Ebro-vallei (Eindelijk). Het wordt het eerste beschermd steppegebied in Spanje. Doel is de bescherming van Grote trap, Kleine torenvalk, Witte Zwartbuikzandhoen en andere steppevogels. De

streek wordt bedreigd door enorme irrigatieplannen. Wieledalers die er al twintig en meer jaren komen, hebben kunnen vaststellen dat er van de oorspronkelijke uitgestrekte en ongerepte vlakte nu al niet veel meer overblijft.

- Inmiddels wordt milieuvriendelijke landbouw gesteund in de streek van Castilla en Leon en in Extremadura, waar nog 6.000 Grote trappen voorkomen. Ten slotte heeft de Spaanse regering de voor irrigatie bestemde oppervlakte teruggebracht van 1.600.000 ha tot 500.000 ha, d.i. een vermindering van 70%. Volgens de Spaanse ornithologische vereniging is 500.000 ha nog veel te veel.

- Een project om de biodiversiteit van de Donau-delta te bewaren, werd gestart met de steun van de Wereldbank, Bird Life en de Roemeense ornithologische vereniging.
- Op het eiland Raso van de Kaap Verde-archipel werd een hond gesignaaleerd. Hij vormt een bedreiging voor de hier broedende zeevogels en voor de endemische Rasoleeuw. Waarschijnlijk is de hond nu al geëlimineerd.
- De lentejacht op trekvogels werd in 1990 verboden door de Cypriotische president George Vassiliou. In 1993 werd ze terug toegelaten door de nieuwe president Glafkos Clerides. In maart 1994 werd de lentejacht terug verboden.
- Inmiddels diende Frankrijk bij het Europese parlement een verzoek in om de jachtperiode te verlengen. Volgens de Europese Unie moet elke jacht op vogels verboden worden, wanneer de trek begint. Ieder land is echter vrij de datum te bepalen, waarop de trek aanvangt. Of hoe men op papier maatregelen kan voorstellen, die in de praktijk niets veranderen. Bovendien verschilt deze datum in Frankrijk van soort tot soort. De Europese Commissie is van oordeel dat dit een onhoudbare toestand is.
- De Finse jachtwetgeving werd verbeterd door de volledige bescherming van volgende bedreigde diersoorten: Grote zeeëend, Bokje, Poelsnip, Havik en Toppereend. Het gebruik van loodhagel wordt verboden vanaf 1996.
- In 1991 vestigde zich een nieuwe kolonie Audouin's meeuwen in de Ebrodelta in Spanje. In 1993 broedden er al 9000 paren.
- Op 26 mei 1994 keurde de Internationale Walviscommissie in Puerto Volterra (Mexico) het voorstel voor een walvisreservaat rond Antarctica goed. Dit reservaat, voorzien tot aan de 40e breedtegraad, zou aansluiten op het bestaande reservaat in de Indische Oceaan en bovendien een bekrachtiging vormen van het moratorium op de commerciële walvisjacht. Heel het zuidelijk halfrond, beneden de 40e breedtegraad, wordt zo een homogeen walvisreservaat. Dit voorstel wordt uiteraard geboycot door Japan en Noorwegen.
Toch ligt er nog heel wat werk voor de boeg: de aangegane verbintenissen moeten ook nog gerespecteerd worden en de kleine walvisachtigen (dolfijnen, bruinvissen) genieten spijtig genoeg niet van dergelijke beschermingsmaatregelen.
- Vorig jaar bezochten 110 Wielewalers tijdens de twee nationale reizen de Biebrza in het noordoosten van Polen, een immense moerasvlakte rond de gelijknamige rivier met 1.000 meanders en 1.600 meren. Op 25 mei 1994 kreeg het gebied officieel het langverhoopte statuut van nationaal park. Het park telt bijna 59.000 ha, met daarnaast een beschermde zone van nog eens 82.000 ha.
Deze moerassen zijn werkelijk uniek. Ze herbergen niet alleen 60% van alle in Europa voorkomende vogelsoorten (waaronder Zwarte ooievaar, Kraanvogel, Kwartelkoning, Poelsnip en Waterrietzanger) maar ook zeldzame zoogdieren als Eland, Otter, Bever en Wolf.
- Met het nijlpaardenbestand in Afrika gaat het minder goed dan tot nu toe werd aangenomen. Volgens een recente studie wordt de totale populatie op amper 160.000 dieren geschat. De dieren worden sterk bejaagd, vooral voor hun tanden, die dienst doen als substitoot voor het olifantenvoor. Daarom overwegen België en Frankrijk een voorstel om op de volgende CITES-Conferentie in november a.s. het Nijlpaard op bijlage II te zetten. Hierdoor wordt de internationale handel in Nijlpaarden en hun producten niet verboden, maar wel beter geregeld.
- Zwaluwnestjes worden in heel het Verre Oosten sinds honderden jaren in de keuken en de geneeskunde gebruikt. Deze nestjes, die de vogels met behulp van hun speeksel bouwen, hebben de reputatie opwekkende eigenschappen te hebben. De vraag naar de nesten is de jongste jaren zo fel gestegen, dat de Aziatische zwaluwpopulaties sterk bedreigd worden.
Strenge beschermingsmaatregelen zijn dus onontbeerlijk om de bedreigde zwaluwsoorten en hun nesten te redden. Tijdens de volgende bijeenkomst van de CITES-lidstaten, in november a.s., zal de Italiaanse regering een voorstel indienen om de Aziatische zwaluwsoorten op bijlage II te plaatsen. Dit voorstel streeft eerder een gecontroleerde handel dan een verbod na.
- Persoonlijk vind ik het wel opvallend dat de beschermingsvoorstellen voor Nijlpaarden en Aziatische zwaluwen uitgaan, respectievelijk van Frankrijk en Italië, twee landen die het met de bescherming van de fauna zelf niet zo nauw nemen.
- TRAFFIC-onderzoek toont aan dat vooral in het verre oosten van Rusland intensief wordt gejaagd. Het gaat o.m. om Siberische tijgers (voor beenderen en huid). Kraagberen en Bruine beren (voor de galblaas). Muskusherten (voor de muskusklier) en Manchoereïse edelherten (voor het bastgewei). Aan deze producten worden in Azië traditioneel medicinale eigenschappen toegeschreven. Ze worden uitgevoerd naar o.a. China, Korea, Japan en Hong Kong.
Het WWF wil samen met de Russische overheid beren- en bossenreservaten opzetten, zowel in Siberië als in Europees Rusland.

TE KOOP

Telescoop, Kowa TSM-4, flurite lens + 20 x 60 Ø 77 Japan + 20 x wide Ø 77 Japan + fotoadaptor 1:10 4/800 KOWA Japan + tussenring Canon + beschermtras (regen, zand...). Alles in gloednieuwe staat en in 1 handige opbergkoffer. P.o.t.k.

Van de Voorde Peter, 03/828 07 24

HOUDT U OOK ZO VAN OPEN RUIMTE?

Haal die ruimte maandelijks in uw brievenbus!

M I L L I E U R A M A

Iedere maand een complete kijk op het milieugebeuren!

Naast aktueel milieunieuws en een overzicht van de akties van de Bond Beter Leefmilieu brengt Milieurama u achtergrondinformatie en reportages over milieubeleid, landbouw, natuur, luchtvervuiling, afval, verkeer.... De konsumentenrubriek 'Ekotips' stelt de recentste ontwikkelingen voor inzake milieuvriendelijke produkten. Duidelijk en met praktische verwijzingen.

Geïnteresseerd? Zet jezelf op de bon!

JA, bezorg me

- ☐ een gratis proefnummer van Milieurama
- ☐ een jaarabonnement op Milieurama. Ik stort vandaag nog 650 frank op rekeningnummer 001-1475409-18 van de Bond Beter Leefmilieu vzw. Ik ontvang mijn eerste nummer in de daaropvolgende maand
- ☐ een steunabonnement op Milieurama. Ik stort vandaag nog 1300 frank op rekeningnummer 001-1475409-18 van de Bond Beter Leefmilieu vzw. Ik ontvang mijn eerste nummer in de daaropvolgende maand.

Naam: Voornaam:

Straat en Nr:

Postnummer: Gemeente:

Telefoon:

Datum: Handtekening:

Stuur deze bon naar de Bond Beter Leefmilieu vzw, Overwinningstraat 26, 1060 Brussel, (Tel. 02/539.22.17., Fax 02/539.09.21.)

ACTIVITEITENKALENDER

b= begin
e= einde
i= bijkomende inlichtingen
l= leiding
m= mee te brengen

NOVEMBER

2

Noord-Limburg. Geleide natuurwandeling -b- 10 u. Bredase Dijk, de Watering, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- V. Wijnen -e- 12.30 u.

Noord-Limburg. Wandeling: natuurexploratie -b- 14 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.15 u.

4

Denderland. Dia-avond: natuur in Polen -b- 20 u. zaal 't Capucientje, hoek Capucienlaan-Sint-Jobstraat, Aalst -l- R. De Mol -e- 23 u.

Noorderkempen. Diavoordracht: insectenleven in en om de Pyreneeën, Zuid-Frankrijk. -b- 20 u. Projectiezaal rusthuis St. Michal, Moerkantsebaan 71, Essen. -l- R. Laps -e- 23 u.

Turnhout. Diavoordracht over India door V. Van Gorp -b- 20 u. conferentiezaal De Warande, Warandestraat, Turnhout -l- V. Van Gorp -e- 23 u.

5

Brussel. Onweersbekkens te Vilvoorde: waarneming van waad- en watervogels -b- 14 u. kerk Machelen -l- E. Toorman -e- 17 u.

Netevallei. Diavoordracht over de actie: Walk across America, tegen kernenergie en voor inheemse volkeren. -b- 20 u. Wielewaalokaal, Leopoldlei 81, Hallaar -l- S. Wuyts -e- 22.30 u.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen, - tellingen en ringen -b- 7.30 u. De Veeweyloop, Kerkhoven -l- A. Geuens -e- 12 u.

Westland. Dia-avond: mooie plaatsen in de natuur uit alle uit- hoeken van ons land en daarbuiten. -b- 20 u. Jeugdstadion, Leopold III Laan, Ieper -l- R. Claeys -e- 23 u.

6

Antwerpen-Centrum. Herfstuistap met de bus naar de Ourthevallei en omgeving Durbuy. Inschr. 475 F op Wielewaal Merksem, 000-0087473-76 -b- 8 u. Atheneum, hoek Van Straelenstraat en Rooseveltplein, Antwerpen -l- F. Tits -e- 17 u. -m- picknick, laarzen.

Antwerpen-Zuid. Vogelobservatie Linkeroever, Saeftinghe, Hengstdijk. Aansluiting mogelijk om 13.30 u. café 't Verdrongen Land, Saeftinghe -b- 8.30 u. station Oude God, Mortsel, eigen wagens. -i- 03/480 54 24 -l- W. Van Spaendonck -e- 17 u. -m- picknick, kijker, telescoop, vogelgids

Brugge. Westerscheldetocht: vroege wintergasten (Oostburg, Braakman, Paulinapolder en Spaarbeekens) -b- 8.30 u. station Brugge (Hoofdingang), eigen wagens -l- G. Orbie -e- 18 u. -m- laarzen, warme kledij, picknick, verrekijker, telescoop, guldens

Denderland. Osbroekwandeling: relatie ecologie en geschiedenis van het Osbroek. -b- 10 u. infobord reservaat, F. Blanckaertdreef, Aalst -l- P. Van den Bremt -e- 12 u.

Gent. Wandeling in Berlare Broek: herfst in een broekbos: watervogels en paddestoelen. -b- 13.30 u. Sint-Pietersplein, Gent, 14 u. ingang van het gebied, Berlare -l- E. Van Renterghem -e- 17 u.

Midden-Limburg. Vogelobservatie in Zeeland: overwinterende trekvogels. -b- 7 u. parking Fraters Zonhoven. (eigen wagens of meerijden aan 200 F) -l- M. Lodewijckx -e- 17 u.

Schelde-Leie. Natuur langs de oude Leiemander. -b- 14 u. kerk Grammene -l- K. De Waele -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, veldgidsen.

'sHeerenbosch. Kunsttentoonstelling t.v.v. aankoop natuurgebieden in Vlassenbroek -b- 14 u. Galerij Salix, centrum Vlassenbroek -l- P. Meert -e- 19 u.

Stern. Natuurwandeling door de Leiemersen te Sint-Martens-Latem -b- 14.30 u. kerk St. Martens-Latem -l- W. De Meester -e- 17 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Najaarswandeling tussen Kraaibos en Montagnebos: trek van ganzen -b- 9 u. Sint-Pietersbrugje, Kraai-

bosstraat aan het Kanaal te Moen -l- P. Debaene -e- 12 u.

9

Antwerpen-Centrum. Dia-avond over het eiland Rgen in de Oostzee. Bezoek aan verschillende natuurgebieden in Polen door H. en M. Wynja. -b- 20 u. Keurvelsmaal van de Zoo, Kon. Astridplein, Antwerpen. -l- -e- 22.30 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14 u. Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.15 u.

10

Westkust. Algemene Vergadering -b- 19.30 u. Restaurant De Huifkar, Markt 8, Koksijde -l- R. Billiau -e- 23 u.

11

Demervallei. Najaarswandeling in het Schulens Broek. -i- 013/777.68.14 -b- 9 u. aflaatsluis, Linkhout -l- R. De Fraine -e- 12 u.

Denderland. Herfst aan het strand en in de polder. -b- 8.30 u. station Aalst -l- R. Sienaert -e- 17 u.

12

Lier. Wandeling Wielewaal reservaat de Tikkebroeken: zang- en moerasvogels -b- 8.30 u. Fietsenstalling station Lier, 9.30 u. kerk Kasterlee -l- W. Goyvaerts -e- 12 u.

Lier. Bezoek aan het Wielewaalhuis en het museum te Turnhout. Gelegenheid tot bezoek aan de Wielewaalwinkel. -b- 14 u. Graat- akker 11, Turnhout -l- R. Franckx -e- 17 u.

Merelbeke-Melle. Feest 10-jarig bestaan van het Vogelasiel. 500 F pp op rek. 088-2060338-53 De Meulemeester, Merelbeke, "Feestmaal VOC". -b- 19 u. Patroking, Kon. Astridlaan, Bottelare (Merelbeke) -l- G. De Meulemeester -e- 23 u.

13

Antwerpen-Zuid. Vogels en schelpen aan de Westkust. -b- 7.30 u. station Oude God, Mortsel, eigen wagens -l- H. Waeterschoot -e- 18 u. -m- laarzen, picknick, kijker, telescoop.

Brugge. Watervogeltelling (IWRB) in de Brugse Achterhaven: statistisch onderzoek van de voorkomende wintergasten -b- 9 u. caf De Drie Zwanen, Hoofdweg Brugge-Dudzele. (eigen wagens) -l- F. Descheemaeker -e- 12 u. -m- verrekijker, excursiekledij en telescoop

Brussel. Plas van Walem: waarneming watervogels -b- 9 u. kerk van Walem -l- J.P. Verduystert -e- 12 u.

Gent. Wandeling naar de Scheldeschorren te Bornem: flora en fauna van de zoetwaterschorren. -b- 8.15 u. Sint-Pietersplein, Gent, 9 u. Paviljoen De Notelaer, Notelaardreef, Hingene -l- D. Danhieux -e- 12 u.

Geraardsbergen. Landschapswandeling in Smeerebbe-Vloerzegem: observeren en determineren van koutervogels. -b- 9 u. kerk Smeerebbe -l- R. Stevens -e- 12 u.

Geraardsbergen. Watervogeltelling: Gavers -b- 10 u. parking Gavers aan inslag Jeugherberg Het Schipken, Pastorijstraat 2, Geraardsbergen -l- J. Bracquene -e- 12 u.

Land van Waas-Noord. Bosexcursie in Wachtebeke en Moerbeke. -b- 14 u. markt Stekene, 14.30 u. Penenbos, Wachtebeke. -l- J. Dhollander -e- 17 u.

Maasland. Geologische wandeling in 't Maasland: Grintgaten en Maasoovers. -b- 8.30 u. Marktplaats Maasmechelen. Eigen ver- voer -l- F. Keyers -e- 12 u. -m- laarzen.

Mechelen. Wandeling in het Zoniënbos. -b- 13.30 u. station NMBS, Mechelen -l- De Weerd -e- 17 u.

Netevallei. Bergwandeling te Heist-op-den-Berg met bezoek aan uitkijktoren, Sint-Lambertuskerk en Heemmuseum. Onkosten 50 F. -b- 14 u. Uitkijktoren, Kerkhofstraat, Heist-op-den-Berg -l- C. Segaert -e- 17 u.

Ninove. Maandelijkse wandeling Neigembos: bodem -b- 14.30 u. Kapel van Bevingen, Neigembos -l- J. Arickx -e- 17 u.

Noord-Limburg. Watervogeltellingen. -b- 8 u. kruispunt Lommel-Barrier, 8.30 u. Noord-Limburgse waterplassen -l- A. Geypen -e- 12.30 u.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen, - tellingen en ringen. -b- 7.30 u. De Veeweyloop, Kerkhoven -l- A. Geuens -e- 12 u.

Schelde-Leie. Natuur in de Scheldevallei. -b- 14 u. Zingembrug op Nederzalmsesteenweg, Zingem -l- G. Vanderbauwhede -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, veldgidsen.

Scheldeland. Vogelobservatie in eigen streek: observeren en herkennen van overwinterende watervogels. -b- 8.30 u. Markt Wetteren, 9 u. Damslootmeer, Heusden-Destelbergen -i- 09/369 33 42 -l- A. Blondeel -e- 12.30 u.

'sHeerenbosch. Kunsttentoonstelling t.v.v. aankoop natuurgebieden in Vlassenbroek -b- 14 u. Galerij Salix, centrum Vlassenbroek -l- P. Meert -e- 19 u.

Vaartland. Oosterstaketsel Oostende en Achterhaven -b- 7 u. Pleintje Willebroek, 8.30 u. Oostende -l- F. Fierens -e- 17 u.

16

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14 u. Oude Maai, Lommelkolonie -l- H. Vaesen -e- 16.15 u.

18

Brechtse Heide. Diavooricht: natuurfotografie in de lage landen door B. Castelein -b- 20 u. De Kasteelhoeve, Kasteellaan, Westmalle -l- F. Kerstens -e- 22.30 u.

Merelbeke-Melle. De Hoge Venen, Eifel en de vier jaargetijden: diavooricht -b- 20 u. Cultureel Centrum, Brantegemham, Merelbeke -l- G. De Meulemeester -e- 23 u.

19

Antwerpen-Zuid. Diavooricht: Spinnen, levenswijze en voorkomen door Jan Bosselaers. Inkom 50 F pp, 100 per gezin. -b- 20 u. Kasteel Steytelinck, Sint-Bavostraat, Wilrijk -l- D. Van Nieuwenhuysse -e- 22.30 u.

Land van Waas-Zuid. Wandeltocht naar Molsbroek: observatie watervogels -b- 13.30 u. stadhuis Sint-Niklaas, 14 u. Molsbroek -l- G. Keereman -e- 16 u.

Lier. Ganzentocht Oudeland van Strijen, Korendijsche slikken en den Bommel. -b- 6.30 u. fietsenstalling station Lier (eigen wagens) -l- J. Kelchtermans -e- 18 u. -m- guldens.

Netevallei. Werkdag in het Goor te Westmeerbeek -b- 13.30 u. kerk Westmeerbeek -l- G. Ceulemans -e- 17 u.

Noord-Limburg. Diavoorstelling over diverse uilensoorten. -b- 20 u. Palethe, Kerkstraat, Overpelt -l- N. Desmet -e- 23 u.

Stern. Dag van de natuur: Natuurbeheerswerken met educatieve begeleiding. -b- 9 u. -l- W. Andoor -e- 17 u.

Westland. 19-20 november: weekend Lac du Der: observatie van Kraanvogels en mogelijk Zeearend. -b- 6 u. station Ieper -i- 057/48 90 06 -l- J. Carpentier

Wulp. Diavooricht Reusels Moer en De Balkan door F. Van Bortel. -b- 20 u. Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -l- L. Cuylaerts -e- 22.45 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Beheerswerken in de Vaarttaluds. -b- 9 u. Sint-Pietersbrugje, Kraaibosstraat aan het Kanaal te Moen -l- W. Pauwels -e- 16 u.

20

Antwerpen-Centrum. Bezoek aan de Ekerse putten. -b- 13.30 u. kerk van Ekeren -l- M. Smolders -e- 17 u.

Brussel. Waarneming vogels langs veld, akker en bos te Peutie -b- 8.45 u. kerk Peutie -l- R. Gielen -e- 12.30 u.

Land van Waas-Zuid. Coursus "Methode om vogels te leren herkennen": Observatie van duikers aan de kust -b- 7.30 u. stadhuis Sint-Niklaas -l- G. Keereman -e- 11 u.

Midden-Limburg. Wandeling natuurreservaat De Platwijers: vogelobservatie wintergasten. -b- 9 u. Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt -l- E. Schorpion -e- 12 u. -m- laarzen, kijker, vogelgids.

Moervaart-Zuidlede. Beheerswerken in de Turfmeersen: aanplanten struweel en maaien van riet. -b- 9 u. ingang reservaat -l- G. Naudts -e- 16.30 u. -m- spade, zeis.

Noorderkempem. Wintervogels op Zeeland. -i- 03/667.43.52 -b- 8 u. kerk O.L.-Vrouw, Essen-centrum -l- F. Broos -e- 18 u. -m- picknick, telescoop.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen, -tellingen en ringen -b- 7.30 u. De Veeweyloop, Kerkhoven -l- A. Geuens -e- 12 u.

Oostende. Vogelobservatie bij de Roksempot. -b- 13.30 u. parking J. Bauwensschool, Mercatorlaan, Oostende, 14 u. Roksempot, Oude Bruggeweg 237, Oude -l- R. François -e- 17 u.

Rupelstreek. Wandeling in de Vallei van de Zuidlede. -b- 9 u. parking Delhaize, Reet, 10 u. Parking 2, Provinciaal Domein Puyenbroek, Wachtebeke -l- M. Vereycken -e- 12.30 u.

Rupelstreek. Natuurwandeling in het Molsbroek. -b- 14 u. Bezoekerscentrum Molsbroek, Molsbergenstraat 1, Lokeren -l- M. Vereycken -e- 17 u.

Scheldeland. Natuurwandeling in De Kalkense Meersen: herfstverschijnselen in de natuur. -b- 14 u. Dorp Schellebelle. -i- 09/369 94 13 -l- R. Clinckspoor -e- 17.30 u.

'sHeerenbosch. Kunsttentoonstelling t.v.v. aankoop natuurgebieden in Vlassenbroek -b- 14 u. Galerij Salix, centrum Vlassenbroek -l- P. Meert -e- 19 u.

23

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14 u. Oude Maai, Lommelkolonie -l- H. Vaesen -e- 16.15 u.

24

Brugge. Dia-avond van de fotowerkgroep: reis naar Alaska -b- 20 u. Chalet Retorica (achter gemeentehuis), Sint-Michiels -l- Y. Verschueren -e- 23 u.

Oostende. Diareportage over Sri Lanka: natuur en cultuur -b- 20 u. College, Lijsterbeslaan, Mariakerke -l- F. Devos -e- 23 u.

25

Mandelstreek. Diavooricht door EH. Delbeke: insecten -b- 20 u. Restaurant Chopin, Bruggesteenvweg 457, Roeselare -l- P. Ingelaere -e- 22.30 u.

Meetjesland. Diamontage: het noorden van Noorwegen -b- 20 u. Centrum voor zelfstandige ondernemers, Lijndraaiersstraat 10, Eeklo -l- G. Mornie -e- 22.30 u.

Scheldeland. Diareportage Arctisch Siberi: dieren en planten in extreme leefomstandigheden -b- 20 u. Zaal Werkmanshuis, Markt Wetteren -l- R. Clinckspoor -e- 22.30 u.

Stern. Diavooricht over de natuur. -b- 20 u. Veldstraat 50, Zevergem -l- W. Galle -e- 23 u.

Westkust. Vooricht: Nachttrek bij jaarlijkse migratie van trekvogels, door R. Debruyne. -b- 20 u. Dienstencentrum, Doolaghestraat 2A, Diksmuide -l- J. Gaytant -e- 22.15 u.

26

Lier. Lesavond over het reservaat Het Rietveld: fauna en flora -b- 20 u. Wielewaallokaal, Rolwagenstraat 10, Lier -l- K. Wuyts -e- 23 u.

Mechelen. Roofvogels van Europa. -b- 20 u. Zaal den Bosuil, Bieststraat, Hever -l- W. Suetens -e- 22.30 u.

Midden-Limburg. Vegetatie op de mijntreinen en mogelijke herbegroeiing. -b- 20 u. C.C. Termolen, Kneuterweg 2, Zonhoven -l- J. Vangronsveld -e- 22.30 u.

Ninove. Bezoek aan sterrenwacht NYSA: astronomie, sterrenkunde en weerkunde -b- 19 u. parking Schoenen Proost, Halsesteenweg, Neigem -l- K. De Wit -e- 23 u.

Schelde-Leie. Diavooricht over de natuur in Portugal en IJsland. -b- 20 u. Stedelijk Centrum aan de kerk, Heurne -l- W. Packet -e- 22.45 u.

'sHeerenbosch. Ledenfeest -b- 18.30 u. Hof ter Velden, Geerstraat, Baasrode -l- M. De Clercq -e- 01 u.

27

Antwerpen-Zuid. Vogelobservatie op de A.W.W. te Duffel -b- 13.40 u. parking op de Bruul (over de Netebrug links, bij O.L.Vrouw-kapel) te Duffel -l- T. Wuyts -e- 16.30 u. -m- vogelgids, kijker, telescoop.

Brussel. Milieuverkenning en vogelwaarneming rond Liedekerke -b- 14 u. kerk van Liedekerke -l- S. Bronselaer -e- 17 u.

Mandelstreek. Waterwild observeren vanuit de schuilhut in de Blankaart. -b- 9.30 u. Polenplein, Roeselare, 10 u. Blankaartreservaat aan het Kasteel, Ieperse steenweg, Woumen -l- V. Vandewalle -e- 12 u.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen, -tellingen en ringen -b- 7.30 u. De Veeweyloop, Kerkhoven -l- A. Geuens -e- 12 u.

Schelde-Leie. Dagtocht naar het Zoninwoud: bosbeheer vroeger en nu. -b- 8 u. kerk Kruishoutem -l- L. Kinds -e- 17 u. -m- laarzen, warme kledij, picknick, verrekijker.

'sHeerenbosch. Kunsttentoonstelling t.v.v. aankoop natuurgebieden in Vlassenbroek -b- 14 u. Galerij Salix, centrum Vlassenbroek -l- P. Meert -e- 19 u.

Vaartland. Vogelstudie -b- 14 u. Sasplein, Klein-Willebroek -l- A. Willemsen -e- 17 u.

30

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14 u. Oude Maai, Lommelkolonie -l- H. Vaesen -e- 16.15 u.

DECEMBER

1

Oostende. Didactische dia-avond: meeuwen -b- 20 u. College, Iijsterbeslaan, Oostende-Mariakerke -l- R. Debruyne -e- 23 u.

2

Antwerpen-Zuid. Schelpendeterminatie -b- 20 u. Lokaal de Ijsvogel in Fort 7, Legerstraat 40, Wilrijk -l- H. Waeterschoot -e- 22.30 u. -m- schelpen van onze kust, loop, schelpengids.

3

Brugge. Beheerswerken in het natuurreservaat Stadwallen te Damme -b- 9 u. ingang reservaat, weg Damme-Dudzele -l- R. Depae -e- 17 u. -m- werkkledij, laarzen, werkhandschoenen.

Gent. Winteravond: diavoorstelling -b- 20 u. Dienstencentrum, Braemkasteelstraat, Gentbrugge -l- E. Van Renterghem -e- 22.30 u.

Netevallei. Diavoorcht over Slovaakije: landschap, natuur en het Slovaakse volk. -b- 20 u. Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hal-laar -l- S. De Roover -e- 22.30 u.

'sHeerenbosch. Beheerswerken te Vlassenbroek: maaibeheer in Vlassenbroekse schorren -b- 9 u. reservaat aan de Scheldedijk te Vlassenbroek -l- F. Moens -e- 12 u. -m- laarzen.

4

Antwerpen-Zuid. Wandeling in de Kuifeend: vogeldeterminatie -b- 9 u. station Oude God, Mortsel, 9 u. de Kuifeend -l- L. Konings -e- 12 u. -m- kijker, telescoop, laarzen.

Brugge. Ganzentocht in de Brugse regio. -b- 9 u. hoofdingang station Brugge (eigen wagens) -l- G. Orbie -e- 12 u. -m- excursiekledij, verrekijker, telescoop.

Brussel. Diavoorcht nationale Wielewaalreizen: Polen en Extremadura (Spanje) -b- 14.30 u. Cultureel Centrum De Westrand, Dilbeek -l- A. De Coninck -e- 17 u.

Denderland. Osbroekwandeling: Ongewervelden -b- 10 u. infobord reservaat, F. Blanckaertdreef, Aalst -l- J. Tavernier -e- 12 u.

Land van Waas-Zuid. Cursus "De methode om vogels te leren herkennen": Excursie naar de Blankaart in Woumen en de IJzerbroeken -b- 8.15 u. Stadhuis Sint-Niklaas -l- G. Keereman -e- 16 u.

Noord-Limburg. Geleide natuurwandeling. -b- 10 u. Bredase Dijk, De Watering, Oude Maai, Lommelkolonie -l- V. Wijnen -e- 12.30 u.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen -tellingen en ringen -b- 8 u. De Veeweyloop, Kerkhoven -l- A. Geuens -e- 12 u.

Rupelstreek. Watervogels langs de Vliet en de Schelde. -b- 9 u. parking Sporthal Scherpenstein, Schelle -l- E. De Keersmaecker -e- 12 u.

Schelde-Leie. Paddestoelen in de Hospicebossen. -b- 14 u. hoofdingang Militair Domein, Langedreef (weg Nazareth-Deurle) -l- 09/282 45 32 -l- J. Rogghe -e- 17 u. -m- laarzen, loop, paddestoelengids.

'sHeerenbosch. Kunsttentoonstelling t.v.v. aankoop natuurgebieden in Vlassenbroek -b- 14 u. Galerij Salix, centrum Vlassenbroek -l- P. Meert -e- 19 u.

Westland. Dagtocht aan Krinkeldijk, Damme en Oostkerke: observatie van wintergasten in de polders -b- 8.30 u. station Ieper -l- C. Beel -e- 12 u.

Westland. Observatie wintergasten -b- 12.30 u. kerk Oostkerke -l- P. Debeuf -e- 17 u.

7

Noord-Limburg. Natuurwandeling -b- 14 u. Oude Maai, Lommelkolonie -l- H. Vaesen -e- 16.15 u.

9

Mandelstreek. Natuurfilm van Eric Blancke over fauna en flora in waterrijke gebieden. -b- 20 u. Restaurant Chopin, Bruggesteenvweg 457, Roeselare -l- L. Demarez -e- 22.30 u.

'sHeerenbosch. Voordracht over bio-bouw -b- 20 u. Leirekenzaal, Brouwerijstraat, Steenhuffel -l- P. Van Geet -e- 23 u.

Vaartland. 9 tot en met 11 december: Wintergasten aan Engelse kust. Info: 03/866 05 15 -b- l- F. Fierens

10

Mechelen. Diavoorcht over Kerkuilen. -b- 20 u. Zaal De Dijle,

Ontvoeringsplein 2, Mechelen -e- 22.30 u.

Ninove. Filmavond: slakken, Sula bassana, Extremadura -b- 19.30 u. Buurthuis, Pollare -l- W. Mertens -e- 23 u.

Schelde-Leie. Diavoorcht: "onze huizen, echte reservaten" (unieke opnamen met elektronenmicroscoop) -b- 20 u. Stedelijk Centrum aan de kerk, Heurne -l- B. Goethals -e- 22.45 u.

'sHeerenbosch. Beheerswerken te Vlassenbroek: maaibeheer in de Vlassenbroekse schorren -b- 13 u. reservaat aan de Scheldedijk te Vlassenbroek -l- F. Moens -e- 17 u. -m- laarzen.

Westland. Dia-avond over amfibieën door Koen Verschore -b- 20 u. Jeugdstadion, Leopold III Laan, Ieper -l- M. Hanssens -e- 23 u.

11

Antwerpen-Centrum. Winterwandeling langs de Nete in een mooie naturomgeving van Lier. -b- 13.30 u. parking GB aan de ring rond Lier -l- R. Huysmans -e- 17 u.

Antwerpen-Zuid. Vogeltocht Veerse Meer en Oosterschelde -b- 8 u. station Oude God, Mortsel, aansluiting te Stabroek mogelijk mits telefoontje naar 03/440 83 72 -l- W. Boeykens -e- 18.15 u te Mortsel -m- kijker, telescoop, laarzen, picknick.

Brussel. Waarneming wintergasten in de Uitkerkse Polders. -b- 9.30 u. kerk van Uitkerke -l- F. Van Den Houte -e- 13.30 u.

Mandelstreek. Waarneming en determinatie ganzen. -b- 9 u. Polenplein, Roeselare, 9.45 u. Markt Damme -l- L. Demarez -e- 12 u.

Mandelstreek. Overwinteringsgebieden van ganzen te Uitkerke -b- 14 u. Kerk van Uitkerke -l- L. Demarez -e- 17 u.

Meetjesland. Ganzentocht naar Damme -b- 13 u. Markt Eeklo, 13.45 u. Marktplaats, Damme -l- E. Colpaert -e- 17 u.

Moervaart-Zuidlede. Wandeling door Lembeekse bossen en Bakkersbossen. Bezoek aan museum van Basdelare. Inschr. 150 F op rek.nr. 293-7330068-27 vr.2/12 -b- 12.45 u. kerk Wachtebeke, 13.30 u. parking Basdelaremuseum, Ledestraat, Lembeke -l- G. Dieleman -e- 18.30 u.

Netevallei. Winterlandschappen langs het Sint-Janspad (9 km) te Schriek -b- 14 u. kerk Schriek, Leo Kempenaersstraat te Schriek -l- F. Vekemans -e- 16.30 u.

Ninove. Wandeling Neigembos: silhouetten en winteraanpassingen -b- 14.30 u. Kapel van Bevingen, Neigembos, Neigem -l- Y. Rohaert -e- 17 u. -m- laarzen.

Noord-Limburg. Watervogeltellingen. -b- 8.30 u. Kruispunt Lommel-Barrier, Noord-Limburgse waterplassen -l- A. Geypen -e- 12.30 u.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen, -tellingen en ringen. -b- 8 u. De Veeweyloop, Kerkhoven -l- A. Geuens -e- 12 u.

Scheldeland. Dagtocht naar de polders rond Damme en de achterhaven van Zeebrugge: studie ganzen en andere watervogels -b- 8 u. Markt Wetteren, 9 u. Kerk Damme. -l- 09/369 33 42 -l- A. Blondeel -e- 17.30 u.

Schelde-Leie. Natuur in de Scheldevallei. -b- 14 u. Scheldebrug op Nederzwalmsesteenweg -l- J. Vanheuverwijn -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, veldgidsen.

'sHeerenbosch. Kunsttentoonstelling t.v.v. aankoop natuurgebieden in Vlassenbroek -b- 14 u. Galerij Salix, centrum Vlassenbroek -l- P. Meert -e- 19 u.

Westkust. Vogels van de IJzermonding -b- 14 u. Albert I-monument, Nieuwpoort -l- P. Dewulf -e- 17.15 u.

14

Noord-Limburg. Natuurwandeling -b- 14 u. Oude Maai, Lommelkolonie -l- H. Vaesen -e- 16.15 u.

16

Noord-Limburg. Diavoorcht over ornithologische uitstap in Isral. -b- 20 u. Palethe, Kerkstraat, Overpelt -l- A. Geuens -e- 23 u.

Wulp. Diavoorcht door eigen leden te Retie. -b- 20 u. Vakantiehuis, De Linde, Kasteelstraat 67, Retie -l- L. Cuylaerts -e- 22.45 u.

17

Antwerpen-Zuid. Dagroofvogels van Europa; dia- en film-avond door Dr. Willy Suetens -b- 20 u. Auditorium A 217, Middelheimcampus van het RUCA, Middelheimlaan 1, Wilrijk -l- T. Wuyts -e- 22.30 u.

Brugge. Tocht naar het Zwin en omgeving: prooivogels en steltlopers als wintergasten -b- 13 u. hoofdingang station Brugge (eigen wagens), 13.40 u. Hoofdingang Zwin, Knokke -l- G. Orbie -e- 17 u. -m- excursiekledij, verrekijker en telescoop.

Geraardsbergen. Watervogeltelling: Gavers -b- 14 u. parking

Gavers aan inslag naar Jeugdherberg het Schipken, Pastorijsstraat 2, Geraardsbergen -I. J. Bracquene -e 16 u.

Land van Waas-Zuid. Ganzenocht naar Damme en Zeebrugge. -b 8.30 u. stadhuis, Sint-Niklaas, 10 u. stadhuis, Damme -I. G. Keereman -e 16 u.

Lier. Vogelobservatie van Linkeroever tot Saeftinge: overwinterraars -b 9 u. fietsenstalling station Lier, 9.45 u. observatiehut Blokkersdijk (linkeroever) -I. T. Depauw -e 17 u.

Midden-Limburg. Diamontage Spitsbergen: vogels en vegetatie -b 20 u. C.C. Termolen, Kneuterweg 2, Zonhoven -I. M. De Clerc -e 22.30 u.

Netevallei. Werkdag in het Goor te Westmeerbeek -b 13.30 u. kerk Westmeerbeek -I. G. Ceulemans -e 17 u.

Ninove. Hakbeheer Lieferinge Meers -b 9 u. kerk Neigem -I. K. De Wit -e 12 u. -m- riek, zaag, bosmaaiers mogen altijd meegebracht worden.

'sHeerenbosch. Beheerswerken in de Wiestermeersch -b 9 u. kerk Wieze-Lebbeke -I. P. Meert -e 13 u.

18

Brugge. Watervogeltelling (IWRB) in de Brugse Achterhaven: statistisch onderzoek van wintergasten -b 9 u. caf De Drie Zwanen, Hoofdweg Brugge-Knokke te Dudzele -I. F. Descheemaeker -e 12 u. -m- excursiekledij, verrekijker en telescoop.

Brussel. Waarneming wintergasten in Domein Hofstade -b 9 u. hoofdingang Domein Hofstade -I. R. Gielen -e 12 u.

Demervallei. Winterwandeling in de Demervallei. -i 013/77 68 14 -b 9 u. Markt Zichem -I. R. De Fraine -e 12 u.

Denderland. De boorden van de Schelde: wintervogels -b 9.30 u. kerk Moerzeke -I. P. Van de Putte -e 17 u.

Gent. Tocht naar Zeeuws-Vlaanderen en naar de Braakman: ganzen, eenden, steltlopers -b 9 u. Sint Pietersplein, Gent, eigen wagens -I. D. Danhieux -e 18 u. -m- picknick, kijker, telescoop.

Land van Waas-Zuid. Observatie watervogels aan de Schelde. Er zijn twee overtochten voorzien. -b 9 u. stadhuis Sint-Niklaas, 9.30 u. kerk Moerzeke -I. P. Van de Putte -e 16 u. -m- laarzen, picknick, verrekijker.

Mechelen. Bezoek aan de bezinkingsbekkens van de AWW -b 8.45 u. station NMBS, Mechelen, 9 u. Netebrug, Duffel -I. Michiels -e 12 u.

Midden-Limburg. Wandeling in natuurreservaat De Platwijers: observatie overwinterende watervogels -b 9 u. Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt -I. E. Schorpion -e 12 u. -m- laarzen, kijker, vogelgids.

Noorderkempen. Ganzen in en om Damme en bezoek aan Achterhaven van Zeebrugge. -i 03/666.90.33 -b 7.30 u. kerk O.L.-Vrouw te Essen-centrum -I. H. Lieckens -e 18 u. -m- picknick, telescoop.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen, -tellingen en ringen -b 8 u. De Veeweyloop, Kerkhoven -I. A. Geuens -e 12 u.

Oostende. Vogelobservatie aan de IJzermonding te Nieuwpoort. -b 13.30 u. parking J. Bauwensschool, Mercatorlaan, Oostende, 14 u. parking IJzermonding, Nieuwpoort -I. P. Dewulf -e 17 u.

Scheldeland. Vogelobservatie in eigen streek: determinatie en observatie van overwinterende watervogels. -b 8.30 u. Markt Wetteren, 9 u. Damslootmeer, Heusden-Destelbergen -I. A. Blondeel -e 12.30 u.

Schelde-Leie. Bibberfietsen op Schouwen-Duiveland: overwinterende vogels. Vooraf contacteren 051/63 61 30 -b 10 u. Havenplein, Zierikzee-centrum (overzet Breskens om 8.20 u.) -I. W. Packet -m- eigen fiets, picknick, kijker, winterkleding, fietsgerief, guldens.

'sHeerenbosch. Kunsttentoonstelling t.v.v. aankoop natuurgebieden in Vlassenbroek -b 14 u. Galerij Salix, centrum Vlassenbroek -I. P. Meert -e 19 u.

Stern. Natuurwandeling door de Scheldevallei te Zevegem -b 9.30 u. Dorp Zevegem -I. N. Huys -e 12 u.

Vaartland. Vogelstudie -b 14 u. Sasplein, Klein Willebroek -I. A. Willemsen -e 17 u.

Westland. Observatie van de kraaienslaapplaats in Vloetenveld en van watervogels aan de Roksempot -b 13.30 u. station Ieper, 14.30 u. Roksempot -I. G. Verhaeghe -e 19 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Wintervogels in de Bourgoyen-Ossemeersen te Gent -b 13.30 u. Conservatoriumplein, Kortrijk, 14.15 u. parking Sporthal Bourgoyen, Gent -I. P. Casier -e 17 u.

21

Noord-Limburg. Natuurwandeling -b 14 u. Oude Maai, Lom-

mel-kolonie -I. H. Vaesen -e 16.15 u.

25

'sHeerenbosch. Kunsttentoonstelling t.v.v. aankoop natuurgebieden in Vlassenbroek -b 14 u. Galerij Salix, centrum Vlassenbroek -I. P. Meert -e 19 u.

26

Lier. Wandeling door de Merodese bossen en langs Kruiskensberg. Kennismaking met het bosleerpad. -b 13.30 u. parking Kruiskensberg, Bevel-Nijlen (baan Berlaar-Herenthout) -I. M. Vermijlen -e 17 u. -m- laarzen.

Maasland. Grintgaten omgeving Maaseik-Kessenich: observatie van wintergasten -b 8.30 u. parking Bospoort, Maaseik, 8.45 u. brug Nederlandse grens, Maaseik (eigen wagens) -I. M. Stevens -e 12.30 u. -m- vogelgids, kijker en laarzen.

27

Scheldeland. Vierdaagse natuurreis naar Lac du Der: studie en observatie van overwinterende Kraanvogels en watervogels. -b 7 u. Markt Wetteren, -i 09/369 33 42 -I. A. Blondeel -e

28

Noord-Limburg. Natuurwandeling -b 14 u. Oude Maai, Lommel-kolonie -I. H. Vaesen -e 16.15 u.

Voor inlichtingen:
afdeling:

Telefoonnummer

AALTER	09/374 59 86
ANTWERPEN-CENTRUM	03/271 09 10
ANTWERPEN ZUID	03/440 57 28
ARENDONK	014/67 84 92
BRECHTSE HEIDE	03/311 51 16
BREE	089/46 37 89
BRUGGE	050/38 93 14
BRUSSEL	02/524 28 52
DEMERVALLEI	013/77 68 14
DENDERLAND	053/77 32 64
FRUITSTREEK	011/67 42 38
GENT	09/230 96 51
GERAARDSBERGEN	054/41 61 18
GROOT-BEVEREN	03/775 34 18
HOOGSTRATEN	03/314 73 92
KIEVIT	014/61 61 23
KLEIN-BRABANT	03/889 72 86
LAND VAN WAAS-NOORD	03/770 64 26
LAND VAN WAAS-ZUID	09/356 86 93
LEUVEN	016/23 81 84
LIER	03/480 30 87
MAASLAND	089/75 79 49
MANDELSTREEK	051/20 44 89
MECHELEN	015/41 12 78
MEETJESLAND	09/377 71 40
MERELBEKE - MELLE	09/230 46 46
MIDDEN-KEMPEN	014/31 26 57
MIDDEN-LIMBURG	011/81 49 21
MOERVAART-ZUIDLEDE	09/346 95 44
NETE EN AA	014/21 54 12
NETEVALLEI	015/24 25 73
NINOVE	053/66 06 34
NOORD-LIMBURG	011/64 94 00
NOORDERKEMPEN	03/667 69 51
OOSTENDE	059/30 22 09
RUPELSTREEK	03/887 13 72
SCHELDELAND	09/252 28 07
SCHELDE - LEIE	09/384 43 82
SHEERENBOSCH	052/33 55 95
STERN	091/22 12 10
TURNHOUT	014/55 72 25
VAARTLAND	03/886 27 90
VOORKEMPEN	03/353 21 68
WALLONIE	02/524 28 52
WAREGEM	056/61 03 65
WESTERLO-ZUIDERKEMPEN	014/22 36 64
WESTKUST	058/51 19 21
WESTLAND	056/53 05 73
WULP	014/45 06 46
ZUID-LIMBURG	011/41 55 23
ZUID-WEST-BRABANT	02/356 35 26
ZUID-WEST-VLAANDEREN	056/41 21 26
ZWALMVALLEI	09/360 57 57

Goed om te weten

Workshop Kerkuil, 16 en 17 april 1994 Wijgmaal-Leuven

De Kerkuilwerkgroep Nete- en Demervallei organiseerde ter gelegenheid van haar 15-jarig bestaan in samenwerking met De Wielewaal een internationale workshop over de Kerkuil.

Wegens organisatorische redenen werden alle deelnemers uitgenodigd en vele binnen- en buitenlandse kerkuilonderzoekers reageerden positief op de invitatie. Vanuit de Vlaamse wetenschappelijk-ornithologische wereld voelde niemand zich geroepen om op de uitnodiging in te gaan.

De meeste kerkuilverantwoordelijken uit West-Europa waren echter wel op het appèl: H. Baudvin (Frankrijk), J. de Jong (Nederland), T. Dockerty (Hawk & Owl Trust, Groot-Brittannië), J. Doucet (GEPOP, België), R. Mache (Duitsland), H. Mohr (Duitsland), C.R. Shawyer (Groot-Brittannië) en L. Smets (België).

Om niet in een Babelse spraakverwar- ring terecht te komen was er simultaan- vertaling door P. Herroelen en J. Ide.

Gezien het succes van deze workshop werd er afgesproken om in 1995 een workshop in Friesland (Nederland) te houden.

KORT VERSLAG VAN DE REFERATEN

•• Zaterdag

Annamie Andries (K.U. Leuven)

Habitatmodellering voor de Kerkuil

Landschapsparameters dienden als basis voor de voorspelling van potentiële habitat-sites van de Kerkuil in het Hageland. De resultaten van dit onderzoek bevestigen de bruikbaarheid van deze methode als basis voor landschaps-ecologisch onderzoek en natuurbeheersplanning.

Ludo Smets (Gewestelijk coördinator Vlaanderen)

Regionale resultaten

De organiserende Kerkuilwerkgroep Nete- en Demervallei coördineert een jaarlijkse broedvogelinventarisatie sinds 1981. In haar database worden

V.l.n.r.: Trudy Dockerty, Colin Shawyer, Johan de Jong, één en al aandacht.

Foto: Paul Laeveren

Al de deelnemers op de gelegenhedsfoto. Centraal achter de kerkuilnestkast. (V.l.n.r.: Ludo Smets, Jacques Ide, Rainer Mache, Swa Heylen en Philippe Smets.

Foto: Paul Laeveren

alle gegevens bijgehouden waaronder ook deze van haar kleurring- en rui- veerprogramma.

Reinhard Mache (Oberschwaben, Duitsland)

Die Rückkehr der Schleiereule

Tussen 1976 en 1993 werden 1600 nestkasten geplaatst. In het onderzoek- gebied (6.600 km²) vlogen sinds

1976 ongeveer 17.000 jonge vogels uit.

Hans Mohr (BNA, Baden-Württem- berg, Duitsland)

Praktische Hilfe für die Schleiereule

Meer dan 1640 nestkasten werden vervaardigd door H. Mohr, die schrijn- werker van beroep is. Maximaal

brachten deze in één jaar meer dan 1000 uitgevlogen jongen op.

Johan de Jong (Nationaal coördinator Nederland)

Soortbeschermingsplan en evolutie

Sinds 1979 is het aantal broedparen van de Kerkuil in Nederland langzaam gestegen. Op het einde van de jaren 80 waren de leefomstandigheden voor de Kerkuil ideaal: zachte winters, voldoende voedsel en een netwerk van honderden vrijwilligers die in hun regio's actief zijn onder meer door het plaatsen van nestkasten. 1990 was een topjaar voor de veldmuizenstand (en voor de Kerkuil), maar in 1991 waren er weinig veldmuizen en was er een landelijke achteruitgang met 50%. In 1992 vond er geen verdere daling van het aantal broedplaatsen plaats, maar een stijging van bijna 28%. 1993 was terug een topjaar met meer dan 1000 vastgestelde broedgevallen in Nederland.

Colin Shawyer & Trudy Dockerty (*The Hawk and Owl Trust, London*)

Barn Owl Survey in Britain and Ireland

De laatste 20 jaar is het kerkuilenbestand met 20 à 50% achteruitgegaan, debet daaraan zijn de mechanisatie in de landbouw en de voortschrijdende urbanisatie.

•• Zondag

Jean Doucet & Philippe Dehant (*Frans-talig België*)

La Chouette effraie en Wallonie

Echt gecoördineerd onderzoek bestaat nog niet in Wallonië zodat er nog geen exact cijfermateriaal voor handen is.

Hugues Baudvin (*Nationaal coördinator, Frankrijk*)

La Chouette effraie en Côte-d'Or: les résultats

Een welvarende populatie die tijdens goede jaren twee- à driemaal broedt.

De adressenlijst van de deelnemers en verdere inlichtingen kunnen ingewonnen worden bij: Ludo Smets, Baron E. Descamps, 64, 3018 Wijgmaal-Leuven.

R. De Fraine.

Robinson-lijst

Op blz. 179 van vorig nr. kon u lezen over de Robinson-lijst voor mensen die

geen ongeadresseerde reclame meer wensen. We vernamen dat het adres gewijzigd is als volgt: BDMV, E. La-comblélaan 17, 1040 Brussel, tel. 02/736 45 83.

Veldgids Korstmossen

Bij de KNNV-Uitgeverij is de *Veldgids Korstmossen* verschenen. Deze veldgids is de eerste geïllustreerde uitgave, speciaal voor Nederland geschreven. De beginnende korstmossenliefhebber was tot nu toe aangewezen op buitenlandse literatuur of vertaalde werken die niet op Nederland zijn toegesneden. In deze gids worden uitsluitend inheemse soorten behandeld. Ook zijn alle foto's in Nederland gemaakt. Met deze veldgids wordt de studie van korstmossen voor een groot publiek toegankelijk.

Een korstmos is een symbiose van een alg en een schimmel. Korstmossen zijn goede indicatoren voor luchtverontreiniging, omdat een groot aantal soorten hier gevoelig voor is en verdwijnt uit gebieden waar de lucht niet schoon is. Andere soorten doen het juist goed bij veel ammoniak- of zwaveluitstoot.

Met deze veldgids kunnen 126 algemene en vrij algemene soorten korstmossen op naam worden gebracht. In drie tabellen worden de algemeenste grond-, schors- en steenbewonende korstmossen behandeld. Op 136 kleurenfoto's worden deze soorten afgebeeld. Naast de drie tabellen en de kleurenfoto's bevat de gids o.a. informatie over vorm en kenmerken, kleurreacties, milieuvloeden, actieve bescherming en de rode lijst van de korstmossen.

De Veldgids Korstmossen is zeer geschikt voor gebruik tijdens veldwerk. Ook in het voortgezet, hoger en wetenschappelijk onderwijs is deze gids goed bruikbaar.

De Veldgids Korstmossen telt 144 pagina's en bevat vele verklarende tekeningen, tabellen en kleurenfoto's.

Auteurs: André Aptroot en Kok van Herk.

Verkrijgbaar in Wielewaal Boekhandel 695 F.

Ereprijs „Graaf Léon Lippens“

De „Vriendenkring Graaf Léon Lippens“ richt tweejaarlijks (minstens gedurende een zestal jaar, voor de derde maal in 1994) een wedstrijd in.

De prijzen komen ondermeer uit het saldo van een fonds, bekomen uit schenkingen aan de Vriendenkring naar aanleiding van de onthulling van het borstbeeld van wijlen Graaf Léon Lippens.

Doel

Deze wedstrijd wil ertoe bijdragen jongeren te belonen die een ornithologisch gericht wetenschappelijk onderzoek verrichten en dit speciaal voor deze gelegenheid inzenden.

Deelnemers

Deze nationale wedstrijd is gericht tot Belgische jongeren tussen 17 en 25 jaar die een bijzondere interesse hebben voor ornithologie. Het mag ook een groepswerk zijn.

Onderwerp

De keuze van het ornithologisch onderwerp is vrij. De studie moet wel hoofdzakelijk betrekking hebben op de natuur van bij ons. Uiteraard mogen boeken, publikatie's e.d. geraadpleegd worden. Het werk met echter wel een origineel karakter hebben: het zal een studie zijn waaruit persoonlijke interesse voor het onderwerp en eigen onderzoek effectief naar voor komen, meer dan „boekenwijsheid“. Het werk mag nog niet uitgegeven zijn.

Omvang van het werk

Het werk moet een lengte hebben van minimaal 20 en maximaal 30 bladzijden getypte tekst (20 tot 30 x 28 lijnen).

Uiteraard mogen er ook foto's, grafieken e.d.m. in voorkomen.

Bedrag van de prijs

50.000 F

Jury

Inrichtend comité:

Graaf Leopold Lippens, de heren Maurice Lippens en Eric Ruyschaert

Deskundigen:

de heren Walter Roggeman (Dienst-hoofd Ringdienst, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen); Rik Franx (Erevoorzitter Vereniging De Wielewaal); Guido Burggraeve (Conservator Natuurreservaat Het Zwin).

De beslissing van de jury is zonder beroep.

Datum

De studie moet in tweevoud opgestuurd worden voor 31 december 1994 naar de Vriendenkring Graaf Léon Lippens, p.a. Natuurreservaat

Het Zwin, Ooievaarslaan 8, 8300 Knokke-Heist.

Prijsuitreiking

Pasen 1995.

Stedebouw Wacht

Verloederde stadswijken, autoverzadigde stads- en dorpscentra, lintbebouwing van Oostende tot Hasselt, meubelgiganten en discopaleizen langs drukke express-wegen, geïsoleerde natuurgebieden in een versnipperde ruimte, KMO-zones in vrijwel iedere gemeente, bungalowparken in landelijke gebieden...

Andere voorbeelden liggen voor het grijpen. De afgelopen 10 jaar werden in Vlaanderen meer dan 50.000 ha bebouwd, infrastructuur inbegrepen. De lintbebouwing strekt zich immers uit over duizenden kilometers.

Het loopt scheef met de ruimtelijke ordening in Vlaanderen. Een gevolg van tientallen jaren falend ruimtelijk beleid. Vaak beperkte de overheid zich in die periode tot het regelen van individuele gevallen, zonder rekening te houden met een groter geheel. Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en een nieuw decreet op de ruimtelijke ordening moeten een trendbreuk in het ruimtelijk beleid op gang brengen. Het plan wil de geloofwaardigheid van de ruimtelijke ordening herstellen.

In de praktijk worden echter gewestplanwijzigingen doorgevoerd die ingaan tegen een goede ruimtelijke ordening. Afgeleverde bouw- en verkavelingsvergunningen sluiten amper aan bij de reeds bestaande bebouwing. De bestaande wetgeving wordt vaak oneigenlijk gebruikt of zelfs misbruikt. Denk maar aan de vele afwijkende Bijzondere Plannen van Aanleg (BPA's en APA's) en Algemene Plannen van Aanleg (APA's).

Oorspronkelijk bedoeld om gewestplannen te verfijnen, worden BPA's en APA's veelvuldig gebruikt om landelijk waardevolle gebieden om te zetten in woon- of industriezone. Onnodige woonuitbreidingsgebieden, gereguleerde bouwmissdrijven, alsook vergunningen verleend in agrarisch en groen gebied zijn tenslotte schering en inslag.

De Stedebouw wacht wil hieraan een halt toe roepen. Het initiatief wil de bevolking bewust maken van de achterliggende mechanismen en de sluipende besluitvorming in de ruimtelijke

ordering. Het verzamelen van informatie over het planloos ruimtelijk beleid is daartoe een eerste stap.

Individuele klachten, bezwaren en signalen van burgers, buurtcomitees, milieugroeperingen en andere betrokken verenigingen worden systematisch verzameld bij de Stedebouw wacht.

Via deze baliefunctie wil de Stedebouw wacht groeperingen en bewoners ondersteunen. Bezwaren en klachten over ruimtelijke ordening blijven veelal hangen op het lokale niveau. Omwonenden zien vaak alleen maar een specifiek geval in hun buurt. Aldus gaat heel wat informatie over afwijkingen in de ruimtelijke ordening verloren en ontstaat er geen globaal overzicht van het gevoerde ruimtelijk beleid. De Stedebouw wacht zal informatie vragen beantwoorden en concrete situaties in een ruimer verband plaatsen.

Een aantal representatieve afwijkingen wordt vervolgens opgetekend in een zwartboek. Bovendien zullen deze gevallen regelmatig via de pers openbaar worden gemaakt.

De informatie van de Stedebouw wacht wordt ook politiek vertaald. Op basis van informatie, voorlichting en concrete eisen worden de diverse overheden aangemoedigd om daadwerkelijk een trendbreuk in de ruimtelijke ordening te bewerkstelligen. Verkozenen van de grote Vlaamse partijen verlenen daartoe hun medewerking aan de Stedebouw wacht. In de Vlaamse Raad zullen volksvertegenwoordigers geregeld vragen stellen over gevallen van ruimtelijk wanbeleid. Ook bij provinciale en gemeentelijke overheden wordt het beleidsprobleem aangekaart.

De resultaten van dit alles worden teruggekoppeld naar bewoners, milieuverenigingen, drukkingsgroepen, het politieke forum en de pers.

De Stedebouw wacht is een initiatief van het Forum Ruimtelijke Ordening, een samenwerkingsverband tussen de Bond Beter Leefmilieu (BBL), Bewoners in de Ruimtelijke Ordening (BIRO), de vzw Natuurreservaten en de Vlaamse Federatie voor Planologie (VFP).

De Stedebouw wacht kwam tot stand met de steun van het Fonds voor het Leefmilieu van de Koning Boudewijnstichting, opgericht met de steun van de Nationale Loterij.

Binnenkort doet de Stedebouw wacht een rondgang door Vlaanderen. Plaatsen en data kan u vernemen op de Stedebouw wacht.

Voor meer informatie:

Stedebouw wacht, p/a Bond Beter Leefmilieu, Overwinningstraat 26, 1060 Brussel. Tel. 02/539 22 17.

Tentoonstelling André Buzin

Van zaterdag 26 november tot en met vrijdag 30 december gaat in de galerij van het Psychiatrisch Centrum Sint-Amandus, Reigerlo 10 te 8730 Beernem, een tentoonstelling door van originele schilderijen van de heer André Buzin, gekend als internationaal natuurschilder, boekillustrator en natuurpostzegelontwerper. Ook niet-filatelisten kennen de huidige reeks postzegels met onze inheemse zangvogels en de vroegere reeksen over Belgische honderassen, eendesoornten en het Europees Jaar van het Milieu. Tevens stelt het Postmuseum een filatelisch luik tentoon met betrekking tot de onderwerpen van de heer Buzin.

De dubbeltentoonstelling is geopend op werkdagen van 8 tot 17u. en op de andere dagen en momenten na afspraak (050/78 84 72, vragen naar André Roucourt).

Bespreking West-European Orchids

De internationale bekende planten-illustrator Eliza Klopfenstein heeft onlangs een opgemerkte tentoonstelling gehouden in de Nationale Plantentuin te Meise.

Haar originele tekeningen van de Westeuropese orchideeën waren daar te zien. De fijnste details naar de natuur werden door haar op papier gezet: de plant in zijn habitat, de bloemstructuur, de vruchtbeingsels, kortom

alle gegevens die een determinatie mogelijk maken. Het geheel vormt echter zulke fraaie compositie dat elke tekening kan ingekaderd worden. Om een breder publiek blijvend te laten genieten van het werk van deze kunstenaar heeft de Plantentuin een reeks van 60 reproducties uitgegeven met deze afbeeldingen. De perfecte druk werd verzorgd door Lannoo te Tielt. Dit staat meteen borg voor de uitzonderlijke weergave.

De volledige reeks bestaat uit 5 mappen, afzonderlijk verkrijgbaar, die elk 12 reproducties bevatten. Een beperkt aantal volledige reeksen worden in luxe-uitvoering aangeboden in een met linnen beklede doos. Gezien de hoge kwaliteit van het werk en de verzamelwaarde is dit echter geen overbodige luxe.

Prijzen:

Per volume: 960 F (bijk. portkosten: 100 F)

Volledige reeks: 4.500 F (port: 500 F)

Volledige reeks in luxe uitvoering: 5.400 F (port 300 F)

Omdat de verzending van dit werk en de afzonderlijke mappen vrij delicaat is, kan u best rechtstreeks bestellen bij de uitgever: Nationale Plantentuin, Domein van Bouchout, 1860 Meise. Tel. 02/269.39.05.

Het Pandabroodje werft leden voor WWF!

WWF en Zeelandia startten een nieuw Pandabroodactie ter gelegenheid van de Europese Week van het Brood.

Het Panda-broodje is het succesvolle resultaat van de samenwerking tussen het Wereld Natuur Fonds en Zeelandia, een fabrikant en distributeur van bakkerijgrondstoffen. Het Panda-broodje is een lekker en gezond meergranenbrood van 400 g dat bij de consument een hoge herkenningswaarde heeft bereikt. Elk gekocht Panda-brood brengt 2 F op voor WWF. In de 5 jaren dat deze actie nu reeds wordt gevoerd, heeft WWF meer dan 32 miljoen F ontvangen. De laatste actie voor de Otter bracht niet minder dan 2 miljoen F op! De grootste verdienste ligt bij duizenden Pandabakkers die de voorbije jaren in België hun steentje hebben bijgedragen".

Voor de eerste maal wordt het Panda-brood ingeschakeld om het ledenaantal van WWF te verhogen. Elk nieuw lid dat zich via de inschrijfbon op de broodzak aanmeldt (tot einde maart 1995), ontvangt bovendien een origineel welkomstgeschenk: een WWF-portefeuille voor de jongeren en een speciaal voor de actie ontworpen T-shirt voor de volwassenen.

De Panda-broodzak, die al meer dan 5 jaar dienst deed, werd vervangen door een meer eigentijdse versie.

WWF zet zich in voor het behoud van de natuur (planten én dieren) en van het leefmilieu, in België en over de hele wereld. Concreet houdt dat bijvoorbeeld in dat WWF de aankoop van terreinen financiert om natuurreservaten uit te breiden en het leefmilieu te herstellen van diersoorten die in ons land zo goed als verdwenen zijn, zoals de Otter en de Zwarte ooievaar. Voor deze projecten is geld nodig, maar ook leden die zich tegenover WWF engageren en voor dezelfde idealen willen vechten.

Met deze actie hoopt WWF, naast de reeds toegekende 2 F per Panda-brood, een groot aantal leden te mogen verwelkomen, die willen meebouwen aan een schone toekomst. Een gezond brood kopen voor een gezond leefmilieu, het kan niet eenvoudiger.

LEZERSBRIEF

Geachte Heer Hoofdredacteur,

Op zondagnamiddag 24 april ll. reden wij met de fiets op de spoorwegberm langsheen de Zoute Kreek. Aangezien wij natuurliefhebbers zijn en zeker geïnteresseerd in de vogelwereld, vroegen wij aan een groepje Twitchers die daar ook ter plaatse aan observatie deden, of er vandaag iets speciaals te zien was.

In plaats van dat we een antwoord kregen, werden wij compleet belachelijk gemaakt met opmerkingen, zoals: "Kijk daar madame een canard, en daar een vogel en nog een blauwe reiger en nog een canard", waarbij iedereen naar een andere richting wees, en dit tot algemene hilariteit van alle aanwezige twitchers.

Ik vraag mij af of dit de hedendaagse mentaliteit is van de jonge ornitholoog, of dat het specifiek de twitchers zijn die op zo'n elitaire manier reageren, en alle mensen die niet aan twitching doen als complete idioten beschouwen?

Graag had ik dat U dit voorval in Uw tijdschrift publiceert, omdat ik niet wil dat dit zich nogmaals voordoet en het de volgende keer jongeren betreft die ook aan natuurstudie willen beginnen maar daardoor afhaken en zo een uitermate boeiende hobby missen.

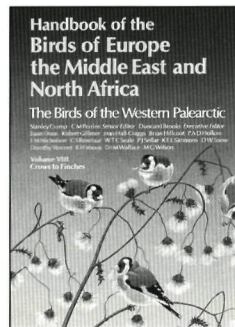
Vanaf het jaar 1973 tot 1991 heb ik door toedoen van mijn recentelijk overleden echtgenoot Walter Corveleijn boeiende ervaringen meegemaakt en allerlei mensen leren kennen die de moeite waard waren en die hun waarnemingen deelden i.p.v. de geïnteresseerden belachelijk te maken.

Schockaert Fabienne

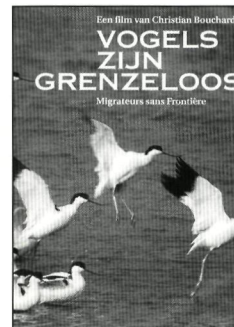
BOEKHANDEL

Nieuwe uitgaven

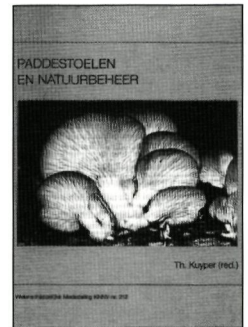
- Jenni L., R. Winkler, 1994. *Moult and ageing of European Passerines*, London, Academic Press, 225 blz., 2.795 F
- Batten A., 1988. *Flowers of Southern Africa*. Johannesburg, Southern Book Publ., 401 blz., 1.895 F
- Newman K., 1992. *Birds of Malawi*. Johannesburg, Southern Book Publ., 110 blz. 595 F
- Newman K., 1991. *Birds of the Kruger National Park*. Johannesburg, Southern Book Publishers, 244 blz., 650 F
- Newman K., 1989. *Birds of Botswana*. Johannesburg, Southern Book publ., 344 blz. 795 F
- NIEUW!!! Video's van Vogelbescherming in Nederland. 2 titels beschikbaar:
- *Vogels kijken het jaar rond*
- *Vogels zijn grenzeloos*
VHS Pal systeem 950 F
- Aptroot A., K. Van Herk, 1994. *Veldgids Korstmossen*. Utrecht, K.N.N.V., 144 blz., 750 F.

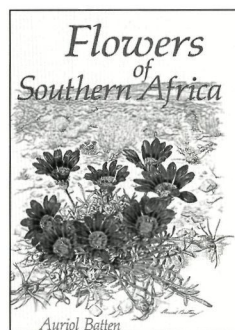
5.495 F

950 F

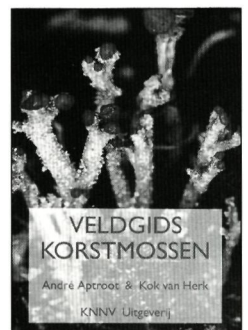
390 F

1895 F

990 F

750 F

950 F

2.795 F

BOEKBESPREKING

Vogels van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten door Lars Jonsson.

Een tiental jaren geleden verscheen van Lars Jonsson, één van de beste vogeltekkenaars maar ook een ervaren veldornitoloog „Faglar i naturen” (Zweeds!). Tientallen kenmerken en uiterst nuttige tips die in zijn afbeeldingen stonden, werden in geen andere vogelgids vermeld, zodat dit 5-delig werk vlug uitverkocht raakte.

Uiteindelijk werden de vijf delen tesamen in één boek gebracht en

herzien. Eind 1992 verscheen de Engelse vertaling en dra werd deze vogelgids in vele Europese landen verkocht. Lars Jonssons Vogelgids werd dé vogelgids van de eeuw bestempeld, vooral omwille van de grote afbeeldingen in verschillende verenkleden, in hun natuurlijke omgeving en omdat ook de zang wordt uitvoerig wordt beschreven. In totaal bevat deze gids 2700 tekeningen en 670 vogelsoorten.

Nu is het dan zover, deze unieke vogelgids verscheen zopas in het

Nederlands. In deze uitgave wordt heel wat aandacht besteed aan het voorkomen van de vogels in Nederland en België, zelfs recente broedgevallen worden vermeld zoals bv. voor België de Zwarte wouw en de Oehoe. Als besluit voor diegenen die nog geen vogelgids hebben (bv. nieuwe leden) of voor diegenen die zich een andere vogelgids willen aanschaffen, kan ik dit werk zeker aanbevelen. Te verkrijgen bij De Wielewaal, prijs 1.080 F.

H. D'Hertefelt

EERSTE VLAAMSE HERPETOLOGISCHE STUDIEDAG

Geef toe: het klinkt!

Bovendien een initiatief van HYL A, de Herpetologische Werkgroep van De Wielewaal.

Medeorganisatoren zijn 'LIKONA', het Regionaal Landschap Herk en Mombeek en het Instituut voor Natuurbehoud.

De bedoeling is om de twee jaar een herpetologische studiedag te organiseren.

Deze eerste studiedag gaat door op zaterdag 26 november 1994 in de gebouwen van het Limburgs Universitair Centrum (LUC) te Diepenbeek, gebouw D.

Foto's: R. Willockx

PROGRAMMA

- 10u00: Onthaal + koffie
- 10u30: Katja Claus & Raoul Van Damme (Univ. Inst. Antwerpen)
Bescherming van de Adder in Vlaanderen
- 11u00: Ignace Schops (Reg. Landsch. Herk & Mombeek)
Situatie van de Vroedmeesterpad in Vlaanderen
- 11u30: Bernard Carrette (Werkgroep Amfibieën Pajottenland)
Een poelenplan voor het Pajottenland
- 12u00: Jan Stevens (Likona)
Ondersteuningsovereenkomsten van Likona
- 12u30: Middagpauze
- 14u00: Rudy Willockx (HYLA)
Is graasbeheer ook gunstig voor de herpetofauna?
- 14u30: Boudewijn Goddeeris (Kon. Belg. Instit. Natuurwetenschappen)
De Boomkikker in Vlaanderen
- 15u00: Koffiepauze
- 15u30: Florent Van Opstal
Beschermd maar toch bedreigd. Film over amfibieën in Vlaanderen.
- 16u00: Dirk Bauwens (Instit. Natuurbehoud)
De verspreidingsatlas van amfibieën en reptielen in Vlaanderen: stand van zaken
- 16u30: Slotwoord en slotpauze.

Er zijn infostands voorzien van natuurverenigingen, die begaan zijn met amfibieën en reptielen.

Wie een warme dagschotel wenst, stort vóór 20 november 200 F op giro 000-1465695-25 van Bart Hellemans, Otterdreef 7 te 2980 Halle-Zoersel.

HYLA en de deelnemende verenigingen hopen op een talrijke opkomst.

